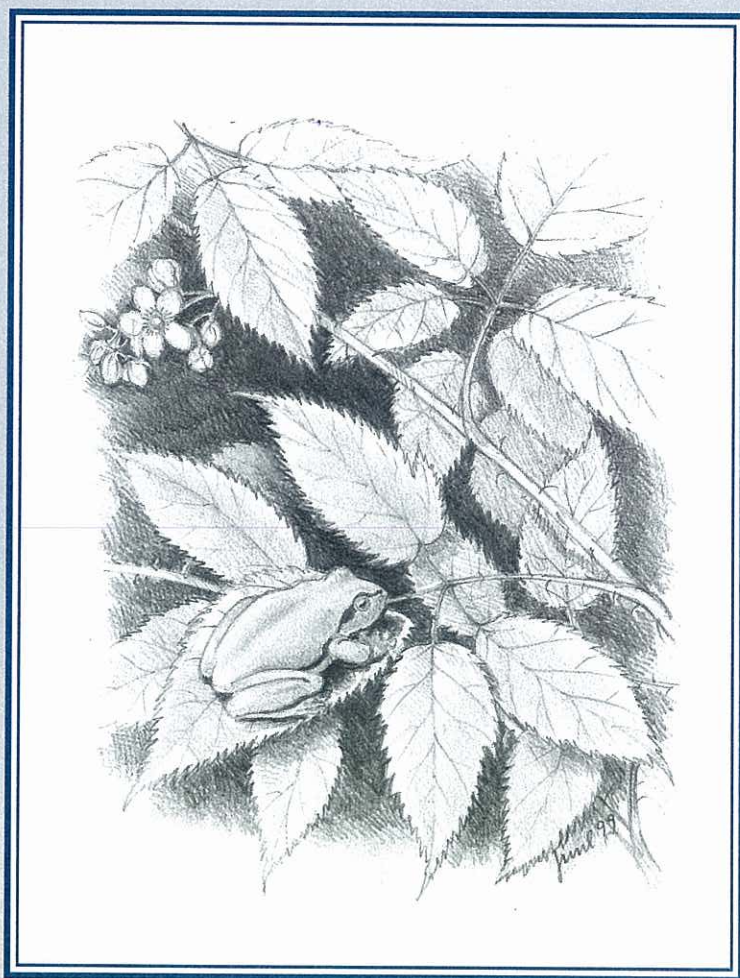

Haderslev Vesterskov Øvelsesplads

Drifts- og Plejeplan 2000-2015

Miljø- og Energiministeriet · Skov- og Naturstyrelsen
og
Hærens Operative Kommando
2000

Haderslev Vesterskov Øvelsesplads

Drifts- og Plejeplan 2000-2015

Miljø- og Energiministeriet • Skov- og Naturstyrelsen
og
Hærens Operative Kommando 2000

Haderslev Vesterskov Øvelsesplads

- Drifts- og Plejeplan 2000-2015

Udgivet af Miljø- og Energiministeriet,
Skov- og Naturstyrelsen,
Hærens Operative Kommando og Haderslev Garnison, 2000

Tekst:	Niels Dahlin Lisborg, Erling Krabbe, Peter Larsen - Skov- og Naturstyrelsen – med bidrag fra pens. oberstløjtnant N-H.L. Beck, Slesvigske Fodregiment (militære historie)
Kort (bilag 1, 2 og 3):	N. D. Lisborg
Bevoksningsliste (bilag 4):	N. D. L
Forsideillustration:	Løvfrø, tegnet af Poul Juul, Skov- og Naturstyrelsen
Tryk og repro:	Skov- og Naturstyrelsens trykkeri og Buwi Grafisk Aps, Helsingør
Indbinding:	Luna Tryk, København
Oplag:	150 eksemplarer
ISBN:	87-7279-243-4

Hæftet kan fås hos:

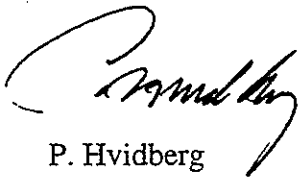
Haderslev Kaserne
Kaserneelementet
Louisevej 2 A, Postboks 1059
6100 Haderslev
Tlf. 7422 4466

Haderslev Vesterskov Øvelsesplads

Drifts- og plejeplan 2000-2015

Nærværende drifts- og plejeplan for Haderslev Vesterskov Øvelsesplads stadfæstes hermed som gældende for perioden 1. juli 2000 til 30. juni 2015.

Haderslev Kaserne, den

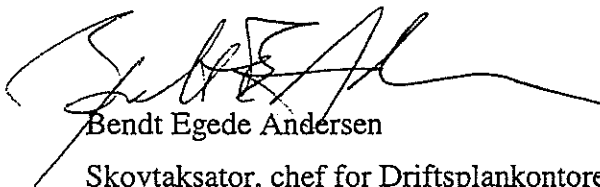

P. Hvidberg

Oberst, chef for Slesvigske Fodregiment

Skov- og Naturstyrelsen, den

21/6-2000

Bendt Egede Andersen

Skovtaksator, chef for Driftsplankontoret

INDHOLDSFORTEGNELSE

INDLEDNING.....	1
1 GENERELT OM DRIFTS- OG PLEJEPLANER.....	1
1.1 FORMÅL OG BAGGRUND	1
2 BESKRIVELSE AF PLANPROCESSEN.....	2
2.1 Forudsætninger.....	2
2.2 Planens indhold.....	2
2.3 Planændringer	2
3 SÆRLIGT OM DRIFTS- OG PLEJEPLANEN FOR HADERSLEV ØVELSESPLADS.....	4
3.1 Baggrund.....	4
3.2 Aftalens virkning	4
STATUS.....	5
4 BESKRIVELSE AF HADERSLEV ØVELSESPLADS	5
4.1 Haderslev Vesterskov Øvelsesplads	5
4.2 Landskab og geologi.....	5
4.3 Den militære historie.....	6
4.4 Korttegning	9
4.5 Registrering af arealtyper.....	11
4.6 Plejetilstand	14
4.6 Flora	16
4.7 Fauna.....	19
4.9 Sammenfatning af naturværdierne på Haderslev Øvelsesplads	22
4.10 Kulturhistorie.....	22
5 ØVELSESPLADSENS MILITÆRE ANVENDELSE	23
5.1 Faciliteter og brug	23
5.2 Gældende bestemmelser og restriktioner	25
6 FORSVARETS DRIFT OG PLEJE AF TERRÆNET	27
6.1 Jagt og vildtpleje.....	27
6.2 Forpagtningssaftale med lokale landmænd.....	27
7 OFFENTLIGHEDENS ADGANG	28
8 LOVMÆSSIGE BRUGSBEGRÆNSNINGER ELLER BINDINGER	29
8.1 Generel lovpraksis for forsvarets arealer	29
8.2 Planloven.....	29
8.3 Status i Regionplan for Sønderjyllands Amt 1997-2008	30
8.4 Status i kommuneplan	31
8.5 Naturbeskyttelsesloven.....	32
8.6 Vandløbsloven.....	34
8.7 Skovloven	34
8.8 Museumsloven.....	35
8.9 Landskabsfredninger.....	35
FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER	36
9 FORSVARETS FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER	36
9.1 Fremtidige brug af terrænet.....	36
9.2 Terrænets stier, spor og veje.....	36
9.3 Ændringer og tilføjelser af anlæg.....	37
10 SKOV- OG NATURSTYRELSENS FORSLAG TIL BESKYTTELSE OG FORBEDRING AF NATURVÆRDIER	38
10.1 Overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand	38
10.2 Plan for de åbne arealer	38
10.3 Pleje, genopretning og beskyttelse af vådområder.....	38
10.3 Forslag til pleje af krat og levende hegn.....	44
10.4 Fjernelse af pigtråd.....	44
10.5 Friholdelse af vådområder for kørsel	45

10.6 Skovrejsning.....	45
10.7 Offentlighedens adgang.....	45
11 KOMMENTARER OG ØNSKER FRA EKSTERNE BIDRAGYDERE	47
11.1 Sønderjyllands Amt.....	47
11.2 Friluftsrådet.....	48
AFVEJNING.....	50
12 AFVEJNING AF BENYTTELSE OG BESKYTTELSE	50
12.1 Afvejning og vurdering af ønsker og forslag fra forsvaret.....	50
12.2 Skov- og Naturstyrelsens ønsker og forslag.....	50
12.3 Afvejning og vurdering af ønsker og forslag fra bidragyderne.....	51
PLAN.....	52
13 RETNINGSLINIER FOR DEN FREMTIDIGE ANVENDELSE AF HADERSLEV ØVELSESPLADS.....	52
13.1 Generelle retningslinier for den fremtidige benyttelse.....	52
13.2 Plejeforanstaltninger.....	52
13.3 Retningslinier for øvelsesaktiviteter.....	53
13.4 Retningslinier for brug af gødskning og sprøjtning.....	54
13.5 Retningslinier for offentlighedens adgang til Haderslev Øvelsesplads.....	54
13.6 Nødvendige tilladelser til plejetiltag eller etablering af nye anlæg.....	54
13.7 Planændringer	55
ØKONOMI	56
14 ØKONOMISKE KONSEKVENSBeregninger	56
14.1 Økonomisk overslag til naturpleje og genopretning.....	56
14.2 Årligt budgetoverslag til gennemførelse af drifts- og plejeplanen.....	56
BILAG	58
15 OVERSIGT OVER BILAG	58

INDLEDNING

1 Generelt om drifts- og plejeplaner

1.1 Formål og baggrund

Mange af forswarets arealer indeholder store naturværdier i form af et rigt dyre- og planteliv samt store, sammenhængende landskaber. Dyr og planter trives netop godt her, fordi arealerne gennem mange år har fået lov at henligge i naturtilstand, men også fordi der udover periodisk aktivitet fra militære enheder i øvrigt ikke færdes så mange mennesker i områderne.

Som led i forswarets miljøstrategi bestemte Forsvarskommandoen i september 1993 ved bestemmelse (FKOBST 610-6, SEP 1993) om miljø- og naturbeskyttelse, at der for hvert øvelses- og skydeområde skal udarbejdes en drifts- og plejeplan.

Den 24. oktober 1995 indgik Forsvarskommandoen og Skov- og Naturstyrelsen en samarbejdsaftale, der sikrer en planlægning af drift og pleje for hovedparten af forswarets øvelsespladser samt skyde- og øvelsesterræner.

Formålet med en drifts- og plejeplan er at sikre, at der på forswarets arealer opnås en tilfredsstillende balance mellem forswarets behov for nødvendig uddannelse og træning af enheder under realistiske vilkår og hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser.

Da planlægningen ønskes brugt som et redskab til beskyttelse og forbedring af naturværdier på forswarets arealer er amt og kommune, Danmarks Naturfredningsforening samt Friluftsrådet mfl. medinddraget som såkaldte eksterne bidragsydere ved udarbejdelsen. Samtidig er det forventningen, at amt og kommune, som de relevante myndigheder, gennem inddragelse i afvejningen mellem benyttelse og beskyttelse vil administrere relevant lovgivning med udgangspunkt i planen.

Drifts- og plejeplanlægningen vil desuden tilvejebringe et ensartet grundlag for en flersidig forvaltning af forswarets arealer. Samtidig vil planlægningen give medarbejdere i forsvaret en naturmæssig viden, herunder en forståelse for behovet og mulighederne for varetagelse af flersidige hensyn ved drift og pleje af arealerne.

Støjproblematikken i relation til naboer ligger uden for drifts- og plejeplanlægningsarbejdet, idet støj reguleres i henhold til miljøbeskyttelsesloven. Bestemmelser om støjregulering for Haderslev Øvelsesplads er fastsat i "Bekendtgørelse om støjregulering af forswarets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner" (Bek. nr. 1057 af 14. december 1998).

2 Beskrivelse af planprocessen

2.1 Forudsætninger

I forbindelse med udarbejdelse af drifts- og plejeplanen er udgangspunktet, at skyde- og øvelseselementerne samt øvelsespladserne er udlagt som uddannelsesområder, og derfor fortsat skal kunne anvendes som sådan.

Drifts- og plejeplanen skal tydeliggøre terrænets naturhistoriske, kulturhistoriske og rekreative værdier og udstikke retningslinier for terrænets brug, beskyttelse og pleje, som tager hensyn til disse værdier, samtidig med at der opnås en tilfredsstillende løsning af forsvarlets behov for uddannelsesaktiviteter.

Planen skal således rumme en afvejning mellem på den ene side forsvarlets behov for øvelsesarealer og på den anden side samfundets interesse i en forsvarlig og langsigtet forvaltning af terrænets ofte meget store natur- og kulturværdier.

Som følge af den sikkerhedsmæssige risiko, der er forbundet med forsvarlets aktiviteter, vil rekreative interesser (offentlighedens adgang til forsvarlets areal) kun blive tilgodeset i det omfang, det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt. Herudover kan hensynet til naturmæssige værdier påvirke mulighederne for rekreativ benyttelse.

De i drifts- og plejeplanen opstillede retningslinier skal være enkle for forsvarlet at administrere i praksis.

2.2 Planens indhold

Planen skal

- Kortlægge og afgrænse naturtyper, bevoksninger, veje, forsvarlets anlæg etc.
- Beskrive de naturmæssige værdier og identificere de mest bevaringsværdige af disse samt påpege eventuelle behov/muligheder for forbedring af de naturmæssige værdier.
- Kortlægge og beskrive de fredede fortidsminder og eventuelle andre kulturhistoriske værdier, samt fastlægge regler for omgang med fredede fortidsminder og anviser forslag til pleje.
- Beskrive forsvarlets nuværende benyttelse og drift af terrænet samt klarlægge forsvarlets fremtidige behov for benyttelse af terrænet.
- Beskrive den rekreative benyttelse af terrænet.
- Foretage afvejningen mellem forsvarlets behov for benyttelse og ønskerne om beskyttelse og forbedring af naturværdier samt forbedring af de rekreative muligheder.
- Anvise hvorledes denne afvejning kan realiseres i praksis, herunder fastlægge retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring i overensstemmelse med afvejningen.
- Beregne de økonomiske konsekvenser for forsvarlet af planens bestemmelser.

2.3 Planændringer

Drifts- og plejeplanen gælder for 15 år.

For til stadighed at holde planen med så langt et tidsrum tidssvarende og fleksibel, kan der løbende foretages ændringer i drifts- og plejeplanen, forudsat at aftaleparterne er enige.

Såfremt forsvaret eller Skov- og Naturstyrelsen ønsker ændringer i drifts- og plejeplanen indsender den lokale myndighed begrundede forslag herom via Hærens Operative Kommando til Skov- og Naturstyrelsen eller omvendt. Hvis der ikke er væsentlige indsigelser, indsættes planændringen i den pågældende plan med gyldighed som en del af denne.

Planændringerne kan således opfattes som en løbende fortsættelse af planlægningsfasens dialog mellem parterne.

Som udgangspunkt kræver enhver afvigelse fra planens retningslinier - som de fremgår af planafsnittet - en planændring. Der gælder dog en bagatelgrænse for kravet om planændringer. I tvivlstilfælde om bagatelgrænsen bør parterne drøfte dette spørgsmål indbyrdes.

Planændringer kan også være en nødvendighed som følge af afgørelser fra relevante myndigheder.

Udover planændring kan dispositioner, der ligger udenfor planens rammer, kræve tilladelse fra relevante myndigheder.

3 Særligt om drifts- og plejeplanen for Haderslev Øvelsesplads

3.1 Baggrund

Som nævnt i indledningen har Forsvarskommandoen og Skov- og Naturstyrelsen indgået en aftale om planlægning af drift og pleje for forsvarets skyde- og øvelsesområder.

En særskilt aftale om en drifts- og plejeplan for Haderslev Vesterskov Øvelsesplads blev endeligt indgået mellem Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen den 10. juli 1998.

Drifts- og plejeplanlægningen forestås af Haderslev Kaserne og niveau II-myndigheden, d.v.s. Hærens Operative Kommando i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen.

I 1998 foretog Skov- og Naturstyrelsen den biologiske registrering af området, og i samme år blev en markgennemgang af arealet foretaget med henblik på udarbejdelsen af digitale kort over terrænet. I foråret 2000 blev terrænets vandhuller atter besigtiget.

I forbindelse med udarbejdelsen af planen har Sønderjyllands Amt, Haderslev Kommune, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Friluftsrådet m.fl. haft lejlighed til at fremsende bidrag. Desuden har terrænet været fremvist for en større kreds af bi-dragydere ved en besigtigelse den 5. november 1998, herunder ovennævnte.

Endelig har bidragyderne haft lejlighed til skriftligt, at kommentere planforslaget inden færdiggørelsen.

3.2 Aftalens virkning

Drifts- og plejeplanen er bindende for de to aftaleparter, i dette tilfælde Haderslev Garnison og Skov- og Naturstyrelsen. Ved underskrift af planen forpligter aftaleparterne sig således til at efterleve og respektere planens fastsatte bestemmelser.

STATUS

4 Beskrivelse af Haderslev Øvelsesplads

4.1 Haderslev Vesterskov Øvelsesplads

Haderslev Vesterskov Øvelsesplads – i daglig tale blot Haderslev Øvelsesplads – ligger nord for Haderslev by i Sønderjyllands Amt. Mod syd grænser den militære øvelsesplads op til byens industrikvarter. Mod øst op til den statsejede Vesterskov, mod vest og nord til tilgrænsende landbrugsarealer (Erredstedvej i nord).

Som følge af regiments-sammenlægninger fra Fyn og Jylland, der er overført til Slesvigske Fodregiment, Haderslev Garnison, er terrænet i 1998 udvidet fra 133 ha til at omfatte knap 280 ha. Dertil kommer et lejet areal på ca. 4 ha.

Forsvaret har ønsket om, at udvide terrænet yderligere med ca. 32 ha (skraveret rød/blå på kortbilag) således, at det samlede areal kommer til at udgøre godt 311 ha.

Der går to offentlige veje gennem øvelsespladsen til Vesterskov, henholdsvis den nord-sydgående Louisevej mellem skoven og Haderslev By, og den øst-vestgående Nyhavevej.

På terrænet uddannes infanterienheder såvel som panserinfanterienheder til hærens kamptropper.

Haderslev Kaserne ligger et stykke inde i Haderslev By og er ikke omgivet af øvelsespladsen. Derimod er den store materialegård "Louisegård" placeret i selve terrænet. Det samme gælder idrætsanlægget og forhindringsbanen.

På øvelsespladsen ligger et antal gårde, som forsvaret overtog i forbindelse med udvidelsen af terrænet. De tidligere landbrugsejendomme anvendes som depot for en del af kaserneelementets materiel f.eks. traktorer m.m.

4.2 Landskab og geologi

Øvelsespladsen er et overvejende åbent, kuperet terræn bestående af græsslette (herunder de tidligere landbrugsarealer, der som følge af øvelsespladsens udvidelse er blevet en del af det militære område) med spredte beplantninger og krat, overdrev, tidligere engarealer samt mose og et større antal vandhuller.

Der er først og midt i 1990'erne anlagt en del mindre beplantninger i den nordlige del af det gamle terræn syd for Nyhavevej som dels indgår i øvelsessammenhæng, dels fungerer som vildtplantninger.

Herudover findes en række flotte, gamle, levende hegn af slåen, tjørn m.v. rundt på terrænet. Mest markant er det såkaldte Snohegn, som løber fra sydgrænsen op til Panserkrat. Snohegn, der formentlig er opstået af sig selv, følger vandløbet "Bækken" med omgivende sumppartier og væld. Bækken strømmer i et naturligt, bugtet leje mod nord gennem terrænet. Undervejs passerer fire opstemmede søer, hvoraf de største er "Tyrens Hul" og "Oberstens Fiskedam", og derfra videre ud gennem Vesterskov.

Af andre markante, levende hegn findes de tre øst-vestgående parallelle hegn: "Gruppehegn", "Delingshegn" og "Kompagnihegn", vinkelret på Louisevej.

Af større bevoksninger findes "Panserkrat", som er et stort, oprindelig plantet, tæt tjørnekrat i terrænets nordøsthjørne op mod Vesterskov.

Panserkrat får lov at ligge i nærmest urørt naturtilstand. Desuden findes "Rævekrat" i syd, som er en tæt sumpskov i naturtilstand på en tidligere mose med pile- og ellekrat.

Der findes 36 søer og vandhuller spredt rundt omkring på øvelsespladsen, hvoraf flere er mere eller mindre tilgroede eller udtørrede. Mange har været tidligere mergelgrave.

Landskabets geologiske historie kan føres tilbage til slutningen af sidste istid. For ca. 15000 år siden trængte indlandsisen frem fra østersøegnene til en linie, der løber mere eller mindre parallelt med Jyllands østkyst fra de nuværende Mols Bjerge i nord og videre sydover mod Padborg.

Haderslev Øvelsesplads er et udpræget morænelandskab. Det kuperede terræn er hovedsageligt dannet under indflydelse af indlandsisen.

Jordbundstypen er overvejende lerjord. I "Rævekrat" og moseområdet mellem "Tyrens hul" og "Delingshegn" ses dog tørveaflejninger. Tørvedannelse er knyttet til dårlige vandaflødningsforhold, og der vil derfor forekomme grundvand i eller umiddelbart under tørven, ligesom tørvelaget også vil være vandmættet.

I en mindre tange fra den sydlige del af "Panserkrat" og omtrent stik vest findes aflejninger af sand, der oprindeligt er transporteret af smeltevand fra iskappen og til sidst aflejret.

Opsummeret er helhedsindtrykket et åbent, kuperet sletteterræn med mindre, spredte bevoksninger og mange vandhuller, hvoraf hovedparten skønnes at være gamle mergelgrave. Terrænet bærer præg af tidligere agerbrug med marker opdelt af levende hegn, der har været anvendt både som lægiver og skel-markering.

4.3 Den militære historie

Indledning

Indtil 1888 havde Haderslev ikke en kaserne. De militære afdelinger, der gennem tiderne havde opholdt sig i byen, var indkvarteret hos byens borgere. Egentligt øvelsesterræn havde de ikke. Nogle af tropperne havde dog i 1700-tallet mulighed for at eksercere på området omkring Hansborggade, hvor tidligere slottet Hansborg lå.

Til det holstenske Landsener-regiment opførtes i 1797 det endnu bevarede ridehus ved Sejlstensgyde, men noget større øvelsesområde blev der ikke tale om før kasernens opførelse. Efter 1864 blev der dog indrettet en skydebane i Østerskoven til brug for de preussiske tropper, der fra 1867-70 opholdt sig i Haderslev.

Haderslev Kaserne

Kasernen opføres i 1888 af den preussiske stat, mod at Haderslev By stillede en byggegrund til rådighed. En byggegrund på 4,5 ha blev fundet i den sydlige del af Haderslev Nørremark og overdraget til den preussiske regering. Den preussiske regering stillede også andre krav til byen. Den skulle således både kloakere området og skaffe den nødvendige plads til skyde- og øvelsesterræn. Kloakeringen kunne uden problemer gennemføres, men det gik ikke helt så let med de øvrige krav. Det var nemlig meget begrænset, hvad byen rådede over af jordarealer, der var store nok til at rumme både skydebane og øvelsesområde.

De ledige arealer

Siden middelalderen havde landsherren, hvad enten det var kongen eller hertugen, ejet et stort landområde nord og nordøst for byen. Området lå som landbrugsjord til borgen Haderslevhus

og blev drevet herfra indtil borgen forsvandt. Herefter blev jorden udlagt som kongelig ladegårdsjord og fra 1633 helt eller delvist bortforpagtet.

I 1781 blev jorden "udparcelleret" og Haderslev By fik tildelt den såkaldte Nørremark, en smal strimmel jord mellem Lembckesvej og Kløften, strækkende sig mod nord til Vesterskoven. Arealet var udlejet til forskellige af byens borgere. Desuden ejede byen – uvist fra hvornår – også Starup Hede, beliggende syd for fjorden i Haderslevs østlige udkant. Derudover var Haderslev ikke i besiddelse af andre store jordarealer, idet den var omgivet af landkommuner, der ikke selv ejede jord, men næppe heller havde været interesseret i at afgive til kasernen.

Starup Hede

Haderslev havde altså valget mellem to områder: Nørremarken eller Starup Hede.

Da Nørremarken som nævnt gav indtægter til byen, faldt valget naturligt på den mere ufrugtbare Starup Hede. Heden blev derfor i 1888 stillet til rådighed for kasernen, men i modsætning til kaserneområdet beholdt byen ejendomsretten til heden.

På et ukendt tidspunkt herefter overgik denne til Starup Kirke. Starup Menighedsråd op sagde i 1994 aftalen med forsvaret, der således havde været på heden i 106 år.

Skydebanen

Som nævnt havde militæret gennem nogle år haft en mindre skydebane i Østerskoven. Østerskoven og Vesterskoven lå begge på den kongelige ladegårds jorder, og ved udstykningen i 1781 forblev disse kronens ejendom. Begge skove har således altid været statsskove.

I 1888 ønskede det preussiske militær ikke længere at bruge banerne i Østerskoven, da de var for små. Haderslev By havde planer om at etablere skydebaner mellem Dammen og Ribe Landevej, men planerne blev opgivet.

Militæret foreslog herefter selv en placering af nye skydebaner i Vesterskoven. Her lykkedes det, efter lange forhandlinger, at få banerne placeret – på trods af forstvæsenets betænkeligheder.

Nørremarken, øvelsesterrænet opstår

Området Nørremarken var oprindeligt på 120 ha. I lang tid lejede byen arealerne ud, men i 1938 solgte man den nordlige del til Haderslev Domkirke, og i 1955 endnu et areal, længst mod nord, til det Rabenske Borgerlegat.

7. september 1934 indgik Hærens Bygningstjeneste og Haderslev Kommune en aftale benævnt: "*Kontrakt angående Tilvejebringelse af Eksercerplads*" mellem Haderslev Kommune og Hærens Bygningstjeneste. Kontrakten omfattede ca. 72 ha omkring Louisevej og trådte i kraft 1. april 1935.

Overenskomsten var fra Haderslev Kommunes side uopsigelig i 25 år, men kunne af de militære myndigheder opsiges med ½ års varsel.

Kontrakten har tilsyneladende været opretholdt i alle 25. år, dog med ajourføringer (7 tillæg). Siden slutningen af 1950'erne ønskede forsvaret at erhverve dele af Nørremarken til øvelsesterræn og i december 1960 solgte Haderslev By sin største samlede matrikel (matr. nr. 3364, ca. 48 ha) til forsvaret. Garnisonen fik derved sit første øvelsesterræn.

Mageskifte

Haderslev Kommune rettede i maj 1986 henvendelse til Forsvarsministeriet, idet kommunen ønskede at erhverve en del af den tidligere matr. nr. 3364 tilbage (nu matr. nr. 4495, 4472, 4473 og 4474) med henblik på videresalg og bebyggelse.

Forsvarsministeriet godkendte afhændelserne af arealerne, der nu lå i byzone, under forudsætning af, at Haderslev Kommune fremskaffede erstatningsarealer, der kunne indgå i et mageskifte. De af kommunen fremskaffede nye arealer til mageskiftet var beliggende i landzone og androg ca. 57 ha. Mageskiftet var til fordel for forsvaret, der hidtil havde lejet en del af de arealer, der nu blev erhvervet (matr. nr. 2333, 3195, 509 og 237)

Mageskiftet - d.v.s. overdragelsen til forsvaret - var officielt den 22. juli 1991.

Udvidelse med Mariegårds jorder

Mariegård var oprindeligt en fæstegård under Vor Frue Kirke. I 1700-tallet blev gården en selvejergård. Gårdens jord, omtrent 150 ha, lå placeret nord for gården og grænsede mod øst op til Nørremarken. I 1910 blev de bebyggede dele af Gl. Haderslev, inklusive Mariegaard, lagt under købstaden, mens der oprettedes en selvstændig Gl. Haderslev landkommune. Igennem årene er der løbende blev solgt jord fra gården til boligbyggeri, vejanlæg og lignende.

I 1996 erhvervede forsvaret de resterende dele af Mariegaards jorder. Arealerne, der hidtil havde været lejet af forsvaret udgjorde 33,2 ha.

Louisevej

Louisevej er vejen fra Laurids Skaugade mod nord forbi Louiseskolen og op over byens mark. Vejen forbinder kasernen med øvelsespladsen. Vejen har oprindeligt været markvej.

På et byrådsmøde den 3. november 1910 blev det vedtaget, at markvejen for fremtiden skulle hedde "Louisenstrasse". Efter genforeningen blev der på et byrådsmøde den 5. oktober 1920 besluttet at vejnavnet skulle ændres til dansk.

I anledning af statens overtagelse af øvelsespladsen i Haderslev i 1960, foretog Haderslev Kommune udbygning af vejstrækningen. Udbygningen blev foretaget fra området umiddelbart syd for Louisevejens underføring under omfartsvejen frem til det nuværende vej-Y, hvis østligste spor fører ind i Vesterskoven og det vestlige spor fører ind i Panserkrat.

Efter indstilling fra Slesvigske Fodregiment i 1996 fik den del af vejen, der fører ind i Panserkrat ændret vejstatus fra offentlig vej til privat fællesvej.

Terrænet udvides som følge af et øget uddannelsesbehov

I marts 1989 blev det besluttet, at Fynske Livregiment, Kongens Jyske Fodregiment og Slesvigske Fodregiment skulle sammenlægges under garnisonen i Haderslev. Det "nye" regiment blev videreført under navnet Slesvigske Fodregiment. Haderslev Øvelsesplads viste sig nu arealmæssigt at være utilstrækkeligt for gennemførelse af en tilfredsstillende militærudannelse. Regimentet skulle forsat uddanne infanterister til kamptropperne, men nu også – i højere grad – uddanne panser-infanterienheder. Det betød en øget kørsel med bæltekøretøjer på terrænet.

For at undgå hurtig nedslidning af terrænet på grund af intensiv kørsel med bæltekøretøjer indstillede forsvaret i 1997, at terrænet blev udvidet vest og nord for den eksisterende øvelsesplads. Den ønskede udvidelse udgjorde ca. 165 ha, således at det samlede øvelsesareal ville komme til at udgøre ca. 311 ha.

Sønderjyllands Amt vedtog den 3. november 1997 regionplantillægget vedrørende udvidelsen af øvelsespladsen.

Enkelte lodsejere modsatte sig imidlertid salg af jord til forsvaret og terrænet kunne derfor i første omgang kun udvides til at omfatte ca. 280 ha.

Det øvelsesområde, som Haderslev Garnison i dag råder over som øvelsesterræn, stammer for en stor dels vedkommende fra Haderslev Nørremark, der igen kan føre sin historie tilbage til middelalderens Haderslevhus.

Det samme kan Vesterskoven, hvor skydebanerne er placeret, mens en del af Mariegaards jorder nok kan følges tilbage til 1400-tallet.

Slesvigske Fodregiment

Som tidligere beskrevet blev Fynske Livregiment og Kongens Jyske Fodregiment i 1989 nedlagt og underlagt Slesvigske Fodregiment.

10 år senere kom turen så til Slesvigske Fodregiment, der hører til blandt landets ældste regimenter. Ved forsvarsaftalen i 1999 blev det – efter nogen usikkerhed – besluttet at Haderslev Kaserne fortsat skal anvendes til brug for forsvaret. Slesvigske Fodregiment skal dog sammenlægges med Prinsens Livregiment og Dronningens Livregiment i Skive.

Regimentets sidste dag er officielt den 31. december 2000.

4.4 Korttegning

På grundlag af markgennemgang, luftfotos, tidligere kort m.v. er der udarbejdet digitaliserede kort, som omfatter henholdsvis et grundkort, et øvelseskort og et drifts- og plejekort. De tre kort er indsat bagest i denne plan som bilag 1, 2 og 3.

Grundkort (bilag 1)

Grundkortet viser status for arealanvendelsen på plantidspunktet (1999/2000). I princippet medtages alt af betydning for drifts- og plejeplanlægningen. Kortet anvendes som grundlag for drifts- og plejekortet, samt for eventuelle andre temakort som kan udarbejdes i tilknytning til planen.

Til kortet hører en bevoksningsliste, der er en fortegnelse over terrænets arealtyper og anvendelser. Areal samt supplerende bemærkninger er angivet. Bevoksningslisten er indsat som bilag 4 i denne plan.

Grundkortet har en titel, d.v.s. øvelsesterrænets navn. Under titlen er angivet det samlede areal i hektar. Desuden er målestoksforholdet angivet.

På kortet inddeles terrænet i "afdelinger", d.v.s. delområder i en passende størrelse. Afdelingsgrænserne følger så vidt muligt genkendelige og permanente terrænlínier som f.eks. veje og hegn.

Afdelingerne nummereres med fortløbende tal – i denne plan afd. 1-3.

De enkelte afdelinger opdeles i "litra", der svarer til behandlingsenheder inden for den enkelte afdeling, d.v.s. arealer, der er ensartede med hensyn til terræn, anvendelse, vækstforhold, evt. træarter og dissens aldre. Eksempler på litra er den enkelte mose eller eng i et større slettelandskab eller den enkelte skovbevoksning i et skovområde. Litra angives med et bogstav. Alle afdelinger og litra vises ved henholdsvis et tal og et bogstav på grundkortet. Til alle litra er der endvidere knyttet en to- eller trebogstavkode (anvendelseskode), der angiver arealtype f.eks. ORE for overdrev, MOS for mose, SLE for græsslette. De militære anlæg har også anvendelseskoder f.eks. KLG for kaserne, lejr og garageområde.

Der beregnes areal for samtlige afdelinger og litra.

I bevoksningslisten er areal og arealtypen samt eventuelle supplerende bemærkninger angivet for samtlige afdelinger og litra.

Der kan ofte forekomme små arealer med en anvendelse, der adskiller sig fra den øvrige del af den pågældende litra, f.eks. et mindre krat på et overdrevsareal. Disse små arealer ønskes markeret på kortet, men ikke udskilt som selvstændige litra med anvendelseskode, da det ville resultere i uoverskuelige kort og en meget omfattende bevoksningsliste. Disse mindre arealer indtegnes med prikket linie på kortene (ulitreret bevoksningsgrænse).

Kortet omfatter desuden en række andre signaturer, som er forklaret på kortsignaturen.

Øvelseskort (bilag 2)

Øvelseskortet fremstilles til illustration af den fremtidige øvelsesmæssige brug af terrænet. På kortet fremgår alle de militære installationer, områderestriktioner, sektoropdelinger m.m.

Denne korttype er velegnet til brug for gruppe- og delingsførere, der heraf kan orientere sig og aflæse eventuelle restriktioner.

Det er fremstillet på grundlag af grundkortet, men viser ikke anvendelseskoder, afdelinger, litra eller udtrykninger, der er irrelevante i øvelsessammenhæng.

Arealtyperne slås sammen i større enheder, således at sammenhængende skovbevoksninger eller åbne arealer fremgår. Grøfter, vandløb, søer og moser er også tydeligt angivet.

Samtidig vises arealtypeerne med separate farvesignaturer. Bevoksningerne er angivet som enten krat, løv eller nål.

Drifts- og plejekort (bilag 3)

Drifts- og plejekortet fremstilles som illustration af de forskrifter vedrørende drift og pleje af terrænet, som er indeholdt i nærværende drifts- og plejeplan.

Kortet indeholder samme oplysninger og signaturer som grundkortet.

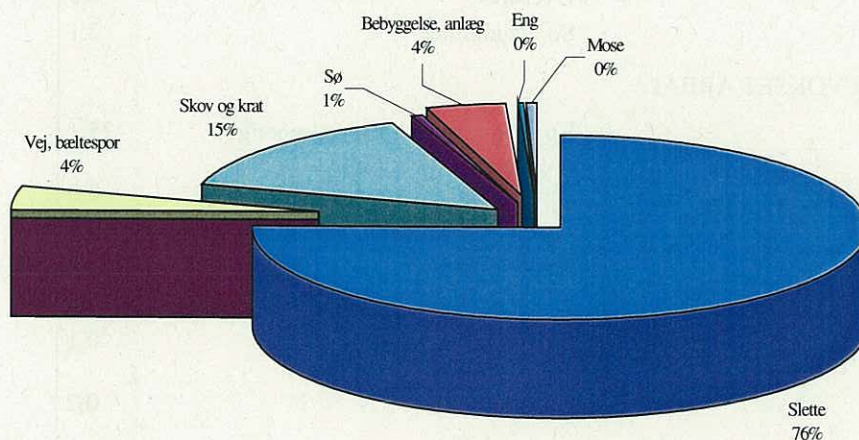
Herudover er med farver og særlige signaturer fremhævet de steder, hvor der skal ske ændringer i anvendelsen eller gennemføres særlige plejeforanstaltninger af hensyn til flora og fauna.

Endvidere vises evt. kommende anlæg på drifts- og plejekortet i det omfang, det kan stedfæstes, eksempelvis planlagte nye anlæg og beplantninger.

4.5 Registrering af arealtyper

Registrering af arealtyper er foretaget i 1998 i forbindelse med korttegningen og den biologiske registrering. Det samlede område på kortet er opgjort til 311,2 ha. Heraf råder forsvaret p.t. over ca. 279 ha.

I figur 1 er vist terrænets fordeling på en række arealtyper. Det fremgår, at arealtypen "slette"/græsklædte arealer udgør hovedparten af terrænet, efterfulgt af "skov og krat".

Figur 1. Arealanvendelsen på Haderslev Øvelsesplads 1999. Afrundet til nærmeste hele procent.

Figur 2. Et meget fint vandhul på Haderslev Øvelsesplads. I midten ses blomstrende Vandranunkel.

Vandhullet er omgivet af naturtypen "slette", der udgør over 75 % af terrænet. I baggrunden ses et af terrænets mange levende hegn (Foto: Erling Krabbe).

Tabel 1: *Arealers fordeling og sammensætning af arealtyper.*

Anvendelseskode På kort	Arealtyper	Areal i ha
ÅBNE AREALER:		
SLE	Græsslette/tidligere ager	209,9
ENG*	Eng	1,2
MOS*	Mose	1,2
ORE*	Overdrev	0,3
SØ*	Sø, vandhuller	2,1
SKOVBEVOKSET AREAL:		
EG	Eg + blandet løv, (hovedsageligt unge beplantninger/nykultur)	25,1
ÆR	Ær (Ahorn)	0,3
ALØ	Andet løv (el, tjørn, poppel)	12,6
KRT	Krat (pil m.m.)	3,1
RGR	Rødgran	0,4
SGR	Sitkagran	0,1
ASP	Bævreasp	0,2
MILITÆRE ANLÆG:		
KLK	Kaserne/Lejr/Garageområde	6,5
FUT	Idrætsanlæg/forhindringsbane	1,9
BÆL	Bæltespor	5,2
BAN	Mørtbane, håndgranatbane	1,4
HUS	Gård/hus med have	1,4
BEFÆSTEDE VEJE:		
VEJ	Bilfast vej	5,8
I alt		278,7

* Arealerne er omfattet og beskyttet af Naturbeskyttelseslovens § 3. Søer over 100 m² er ligeledes omfattet.

I det følgende er der redegjort for definition og afgrænsning af de enkelte arealtyper, som de er angivet på grundkortet. Der er ligeledes en kort beskrivelse af specielle forhold, der knytter sig til arealtyperne.

Græsklædte arealer

Slette (SLE) udgør på kortet godt 241 ha, hvoraf forsvaret (april 2000) ejer knap 210 ha svarende til 75 % af det samlede areal.

Slette er betegnelsen for de arealer, som henligger med vedvarende græs, og som ikke - endnu - har udviklet sig til f.eks. overdrev. Opgivne marker med kulturpræg er klassificeret som slette, ligesom kultiverede græsarealer i forbindelse med øvelsesanlæg, hvor græsset f.eks. slås og gødes. SLE-arealer kan altså være udnyttet landbrugsmæssigt i form af hø- eller græsslet. Vegetationen bærer dog i så fald præg af driften, således at den botanisk set er mindre interessant. Den består typisk af nogle få arter, som favoriseres af gødskning eller andre påvirkninger.

Overdrev(ORE) udgør kun 0,3 ha, altså en forsvindende lille del af terrænet. Terrænets eneste område, der kan defineres som overdrev ligger øst for Louisevej, over for "Gruppehegn". Det er et lille hjørne af slettearealerne, som tilsyneladende ikke er blevet gødet i årenes løb.

Overdrev er karakteriseret som tørbundsarealer med en lysåben, naturlig græs- og urteflora, som ikke har været gødsket, sprøjtet eller bearbejdet igennem en længere årrække. Hvis dette alligevel sker, bærer vegetationen præg ved at være mindre varieret. Den vil gradvis vende tilbage til sin oprindelige tilstand, hvis indgrebene ophører. Overdrev er især typiske i magre egne og er knap så almindelig på steder som Haderslev Øvelsesplads, hvor jorden er ret lerholdig.

En række bestemte plantearter er indikatorer for naturtypen overdrev - eksempelvis Smalbladet Høgeurt, Bugtet Kløver, Alm. Torskemund, Harekløver, Blåhat og Håret Høgeurt.

Overdrevsarealerne er generelt omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3, hvis arealet overstiger 2500 m² eller tilsammen med en anden, tilstødende beskyttet naturtype udgør 2500 m². Terrænets lille overdrevsareal er stort nok til at være omfattet af § 3-beskyttelsen.

Vådområder

Eng (ENG) udgør 1,3 ha. Engarealer er dækket af græs- og urtevegetation og er oftest beliggende på relativt lavtliggende og oftest fugtige arealer. Typisk fremtræder de som fugtige græsningsmarker gerne i tilknytning til vådområder som f.eks. moser og vandløb.

På Haderslev Øvelsespladsen ligger det område, der kan betegnes "eng" vest for "Panserkrat". Området er efterhånden ved at overgå i tilstanden "mose" som en del af den naturlige udvikling.

Mange engarealer er blevet afvandet og dyrket og deres udbredelse i Danmark er efterhånden kraftigt reduceret. Ligesom overdrev er enge beskyttet af naturbeskyttelsesloven.

Søer (SØ) Sammenlagt udgør terrænets vandhuller og søer godt 2 ha. Der er registreret 36 søer og vandhuller på terrænet, hvoraf "Tyrens hul" og "Oberstens fiskedam", der er egentlige søer tegner sig for næsten halvdelen af sø-arealet. De øvrige vandhuller ligger jævnt fordelt ud over terrænet.

Søer over 100 m² er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3.

Mose (MOS) udgør 1,2 ha, svarende til 0,4 % af øvelsespladsens samlede areal. Definitionen af mose sker primært ud fra botaniske kriterier, f.eks. rørsump, starsump m.fl., og graden af fugtighed, f.eks. kærmose, vældmose m.v. Øvelsespladsens moseområder findes umiddelbart sydøst for "Tyrens Hul" samt i "Rævekrat".

Mosearealerne er omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3.

Skov og krat

Skov (beplantede områder) udgør i alt 42 ha, hvilket svarer til 15 % af øvelsespladsens samlede areal. Heraf er ca. 18 ha nyplantet i foråret 2000 (Beck's Skov). Der er desuden projekteret en del randbeplantninger, der fremgår af kortbilag. Disse indgår endnu ikke arealmæssigt under betegnelsen skov.

Ses bort fra nyplantningerne er "Panserkrat" øvelsespladsens største skovareal. "Panserkrat" er en tæt bevoksning af gammel Hvidtjørn. Bevoksningen anvendes til øvelser og er ikke underkastet forstlig drift. Øvrige skovbevoksninger er "Rævekrat" i terrænets sydende, som er en gammel løvbevoksning i naturtilstand, desuden en mindre Ær/Bøge-bevoksning ved Loui-

segård. Herudover er i 1990'erne plantet 15 mindre holme, alle i det gamle terræn syd for Nyhavevej. Alle skovbevoksninger fremgår af grundkortet, bilag 1.

Træarterne er fordelt på ca. 98 % løv, primært Eg, Ask, Bøg og Tjørn og 2 % nål bestående af små holme af Rødgran og Sitka samt Skovfyr indblandet i løvtræsbeplantninger.

Krat (KRT) udgør i alt godt 3 ha af øvelsespladsens samlede areal. Krat defineres her som større, sammenhængende lavstammede træ- og buskbevoksninger, typisk selvsåede og af naturlig oprindelse. På Haderslev Øvelsesplads drejer det sig især om buske af Tjørn, Slåen og Pil. I visse tilfælde overgår betegnelsen "Krat" til "Andet løv" (ALØ), når trævegetationen bliver højere og opnår karakter af en skovbevoksning.

På øvelsespladsen findes de større kratbevoksninger langs kanten til Vesterskov.

Veje og spor

Veje (VEJ). Ved veje forstås her bilfaste, men ikke offentlige veje. Arealkategorien udgør knap 6 ha svarende til 2 % af det samlede terræn. Dele af vejstrækningerne i afd. 2 er i en projekteringsfase og fremgår derfor kun af kortbilag.

Spor er angivet på kortet med sorte stiplede linier (se signaturforklaring på kortene), og er ikke opgjort arealmæssigt.

Bæltespor (BÆL). Bæltespor udgør godt 5 ha. Nogle af bæltesporene er imidlertid i en projekteringsfase og er derfor endnu ikke taget i brug. Bæltesporene er etableret for pansrede mandskabsvogne (PMV), der ellers ville opkøre og ødelægge de bilfaste veje.

Kaserne, garage og lejrområder

Anvendelseskoden (KLG) indeholder bygninger ejet af forsvaret herunder depoter, værkstedsområder m.m.

Idrætsanlæg

Den asfaltbelagte forhindringsbane ved Eksercerhuset er arealmæssigt lagt under betegnelsen FUT (Fysisk UddannelsesTræning), mens den græsklædte del, herunder boldbanen er medregnet som "slette".

4.6 Plejetilstand

De åbne arealer

Generelt fremstår Haderslev Øvelsesplads i en god plejetilstand, med kun ringe slid som følge af den militære aktivitet.

De åbne slettearealer nord for Nyhavevej fremstår meget tydeligt som tidligere landbrugsjord, hvor der har været dyrket afgrøder. Efter at dyrkningen er ophørt overgår arealerne til høsletsdrift, og græsser og urter får lov at præge markerne. Slettearealerne syd for Nyhavevej har allerede denne tilstand, idet græs- og urtevegetationen i mange år har været drevet som høslet af lokale landmænd, efter aftale med forsvaret. Helhedsindtrykket for de åbne slettearealer, syd for Nyhavevej, er en 20-30 cm høj, monoton græs-urtevegetation, uden væsentlige botaniske interesser.

På det fugtige engareal, der støder op til terrænets største vandløb "Bækken", vest for "Panserkkrat" ses dybe spor fra militære køretøjer. Da engarealet store dele af året har et stort vandindhold giver kørsel her anledning til en uheldig opkørsel af den bløde bund.

Terrænets søer og vandhuller

En stor del af terrænets søer og vandhuller er i en tilstand, hvor plejetiltag er tiltrængt. Haderslev Øvelsesplads har mange gode biotoper for den på landsplan sjældne løvfrø – og der findes ikke mindst mange vandhuller, der er potentielle levesteder for løvfrøen, hvis de forbedres.

Langt størstedelen af de 36 søer og vandhuller, der er registreret på terrænet udgøres af gamle dybe mergelgrave, hvoraf en stor del er under 100 m².

Omkring halvdelen af vandhullerne findes på den nyerhvervede del af øvelsespladsen, der indtil 1998 var privat landbrugsjord.

Vandhullerne er gravet dybe med meget stejle – af og til næsten lodrette skrænter, hvilket begrænser etableringen af vandhulsvegetationen. De stejle skrænter og nogle steder dybtliggende vandspejl betyder desuden, at der sjældent findes lavvandede bredzoner. Padderne ynder at lægge æg på relativt lavt vand, idet vandet her lettere opvarmes af solen.

Ved mange af vandhullerne er der behov for, at en rendegraver eller lignende fjerner noget af skrænterne for at eliminere de stejle hældninger.

På skrænterne er der, ved størstedelen af vandhullerne, en massiv opvækst af træer og buske, der mange steder fuldstændig overskygger vandspejlet. Fra luftfotos kan kun terrænets større søer erkendes. De resterende, der i antal udgør over 80 %, fremtræder fra luften som holme af træ- og kratvegetation.

Endelig er vandkvaliteten i vandhullerne ofte dårlig som følge af udvaskning af næringsstoffer fra tidligere landbrugsdrift, specielt i det nordlige område.

Vandløb

"Bækken" er terrænets eneste vandløb udover nogle mindre grøfter. "Bækken", der er 0,5-1,5 meter bredt, vurderes i forhold til vandhullerne, at være i en middelgod plejetilstand på størstedelen af strækningen. I modsætning til vandhullerne er det fint med overskyggende træer og buske langs vandløbet. Vandløbsdyr gavnes som regel af kølighed og skygge.

Vandløbet udgår som en ½ meter bred grøft fra øvelsespladsens største sø; "Tyrens Hul", der er opstemmet – og videre mod nord gennem søen ved håndgranatbanen. På denne strækning er vandløbet/grøften mere eller mindre lukket af nedfaldne grene m.m. Herfra krydser vandet en vej (rørlagt) og løber videre gennem Panserkrat, hvor der er tilgang fra en sammenløbende grøft fra vest (uden for militærets område).

På den sidste strækning, hvor "Bækken" danner skel mellem øvelsespladsen og Vesterskoven, nord for "Panserkrat" udvikler grøften sig til et 1-1,5 meter bredt, snoet vandløb med god vandføring og varieret lystilgang.

Udover "Bækken" findes på terrænet tre mindre vandløb (grøfter), der har tilgang til "Tyrens Hul" – bl.a. det lille, ureguleret vandløb, der udspringer ved Snohegn.

Skovbevoksede områder

Der findes ikke egentlig produktionshøjskov på terrænet. "Panserkrat" er terrænets største, ældre skovområde og består af ældre tjørn. Bevoksningen er ret unik da det kun er få steder, der findes tjørnekrat i et sådant omfang.

De ældre træbevoksede arealer (holme) er typisk fremkommet ved selvsåning snarere end ved beplantning. Hele terrænet har dog mange gamle, plantede læhegn som et levn fra da området var landbrugsjord. Læhegnene er i en god plejetilstand. Flere steder er der en naturlig forrynkelse ved selvsåning.

I terrænets sydligste ende ligger "Rævekrat". Et lavtliggende, tidligere moseområde, der efterhånden er tilgroet af Birk og Rødel. Den yderste del af "Rævekrat" er plantet. Den indre del af krattet er flere steder ved at gå i opløsning, da jordbunden er ret våd.

Fra først i 1990'erne er der etableret flere nye kulissebeplantninger på terrænet primært med arter som Eg, Lærk og Skovfyr.

I den nordlige del af terrænet kan det forventes, at naturværdierne i området i de kommende år vil øges som en følge af forsvarrets overtagelse.

4.6 Flora

Øvelsespladsen er et overvejende åbent, kuperet terræn bestående af høsletmarker, kulturgræsarealer, uslåede græsarealer og enkelte, små overdrevs- og engpartier. Hele området bærer således tydeligt præg af at være gamle landbrugsarealer. Floraen bærer også præg af dette, idet den er ret monoton og består af få kulturarter på de åbne slettearealer. Der er dog tegn på, at der langsomt er ved at ske en indvandring af en mere varieret blomsterflora, i takt med ekstensivering af landbrugsdriften og markernes gradvise overgang til naturarealer. Floramæssigt er det mest interessante ved terrænet de gamle, levende hegn samt vådområderne.

Floraen på Haderslev Øvelsesplads er omtalt i Palle Gravesens oversigt over botaniske lokaliteter i Sønderjyllands amt, udgivet af Skov- og Naturstyrelsen i 1983.

Nedenstående beskrivelse af floraen er desuden baseret på Skov- og Naturstyrelsens feltregistrering i ultimo maj 1998.

Området er i den botaniske lokalitetsoversigt beskrevet som en velundersøgt botanisk lokalitet, som rummer lysåbne plantesamfund, ferske vådområder samt krat og levende hegn. Øvelsespladsen er botanisk placeret i en såkaldt kategori II, som betyder en lokalitet af meget stor botanisk betydning, d.v.s. at den rummer fra 5 til 19 plantearter, som enten er sjældne, halvsjældne eller biotopstypiske. Desuden karakteriseres lokaliteten som robust, d.v.s. ikke sårbar.

Floraen på græsslettearealer, eng og overdrev

Græsslettearealer

Græsarealerne syd for Eksercerhuset og ved feltforhinderingsbanen er tætklippede og jævne, og ligner plænegræs. Her ses ingen planter af botanisk interesse. På det indhegnede græsareal øst for Louisegård og hjørnet uden for hegnen er græsset langt, men vegetationen noget kulturpræget. Her vokser *Engrapgræs*, *Alm. Hundegræs*, *Rød Svingel*, *Alm. Syre*, *Vild Kørvel*, *Fandens Mælkebøtte*, *Fløjlsgræs*, *Stor Fladstjerne*, *Butbladet Skræppe*, *Alm. Hønsetarm* og *Alm. Røllike*.

Slettearealerne nord for Louisegård og øst for Louisevej har også noget næringsberiget præg, men her ses lidt flere blomsterplanter. Der er et tæt tæppe af *Rød Svingel* og *Alm. Rapgræs*, og af blomsterplanter ses *Fandens Mælkebøtte*, *Vild Kørvel*, *Rejnfan*, *Glat Vejbred*, *Rødkløver*, *Bidende Ranunkel*, *Lancetbladet Vejbred*, *Alm. Brunelle*, *Kantet Perikum*, *Græsbladet Fladstjerne*, *Alm. Agermåne*, *Stor Knopurt*, *Eng-gedeskæg*, *Alm. Kongepen*, *Humle-Sneglebælg*, *Musevikke*, *Stinkende Storkenæb*, *Tveskægget Ærenpris*, *Pastinak*, *Gærdevikke*, *Mørk Kongelys*, *Følfod*, *Rød Hestehov* og *Sæbeurt*. Slettearealerne nordvest og sydvest for Oberstens Fiskedam har et stærkt næringberiget præg, og rummer ikke flora af særlig interesse. Omkring Fiskedammen er der tæt krat af *Engriflet Hvidtjørn*. Sletten nord for Panserkrat er under tilgroning i tjørnekrat. Her vokser en bestand af den sjældne bregne *Strudsvinge*.

Slettearealerne omkring Istedvej er bevokset med kulturprægede arter som *Alm. Kvik*, *Rød Svingel*, *Fandens Mælkebøtte*, *Agertidsel*, *Gærdevikke*, *Bidende Ranunkel*, *Butbladet Skræppe*

pe, Alm. Hønsetarm, Alm. Løvefod og Alm. Bjørneklo. Der er her tidligere registreret en bestand af en hvidblomstret type af *Mark-Rødtop* (*Odonites verna* ssp. *serotina* var. *pallida*). På Bunkerbakke i sydenden er sletten bevokset med Alm. Hundegræs, Vild Kørvel, Mosebunke, Rød Svingel, Bidende Ranunkel og Fandens Mælkebøtte. Det store sletteareal mellem Rævekrat og minimorterbanen kaldet "Sletten" er domineret af Rød Svingel, men også af Alm. Hundegræs, Vild Kørvel, Gåsepotentil, Butbladet Skræppe og Alm. Syre.

Eng

Terrænets eneste egentlige engareal er beliggende mellem Panserkrat og sydenden af Bodenvej. Det er et ret lille areal, med fugtigt engpræg. Her vokser bl.a. Trævelekrone, Engkarse, Eng-Forglemmig-ej, Kær-Tidsel, Gul Fladbælg, Kornet Stenbræk og Lav Ranunkel.

Overdrev

I nordøsthjørnet af sletten nord for Louisegård har floraen antaget et så naturligt præg, at det af Skov- og Naturstyrelsen er vurderet som et lille, egentligt overdrevsparti. Her vokser Kornet Stenbræk, Alm. Syre, Engkarse, Alm. Brunelle, Alsikkekløver, Håret Frytle, Vellugtende Gulaks, Mangeblomstret Frytle, Bugtet Kløver, Fløjlsgræs, Alm. Løvefod og Krybende Læbeløs.

Vådområdenes flora

Floraen i og omkring søer og vandhuller på Haderslev Øvelsesplads er typisk karakteriseret af et bælte af buske omkring vådområderne, en kantvegetation langs selve vådområdet med skov- og sumpflora samt forskellige vandplanter i søen.

Buske og træer omkring vådområderne består typisk af Rødel, Skov-Elm, Kvålkved, Bånd-Pil, Gråpil, Selje-Pil, Slåen, Ask, Hyld, Engriflet Hvidtjørn, Mirabel, Navr, Brombær, Skov-Abild, Korbær, Hassel, Syren, Alm. Røn, Stilkeg, Avnbøg, Solbær, Glat Hunderose og Gråel. Af bundflora findes bl.a. Hvid Anemone.

I bredzonen langs vandkanten ses Grenet Pindsvineknop, Enkelt Pindsvineknop, Sumpforglemmigej, Lådden Dueurt, Kær-Dueurt, Manna-Sødgræs, Mosebunke, Rørgræs, Lysesiv, Knopsiv, Glanskapslet Siv, Blærestar, Spidskapslet Star, Topstar, Nikkende Star, Knippestar, Stiv Star, Harestar, Bredbladet Dunhammer, Smalbladet Dunhammer, Ager-Padderok, Kåltidsel, Tigger-Ranunkel, Stor Nælde, Vild Kørvel, Lav Ranunkel, Udspærret Vinterkarse, Bidende Ranunkel, Glat Dueurt, Bittersød Natskygge, Agertidsel, Korsknop, Butbladet Skræppe og Gul Iris.

Af vandplanter i de forskellige søer og vandhuller er registreret Vandrøllike, Svømmende Vandaks, Vandmynte, Smalbladet Mærke, Knæbøjet Rævehale, Vandpileurt, Alm. Sumpstrå, Alm. Vandranunkel, Fladfrugt Vandestjerne, Liden Andemad, Vejbred-Skeblad, Tagrør, Dynd-Padderok, Søkogleaks, Vandpest og Grønalg sp. (trådalger).

Flora i skov, krat og levende hegn

Skov

Skoven "Rævekrat" i sydenden er et lille, gammelt højstammet løvskovsområde med et sumpet parti i midten. Skoven henligger i naturtilstand og har et højt indhold af forskellige træ- og buskarter. Rævekrat er en mosaik af vildnis, lysåbne partier med opvækst samt sumpede partier. Skoven omkring sumpen består af Ask, Engriflet Hvidtjørn, Dunet Gedeblad, Avnbøg, Stilkeg, Alm. Røn, Bøg, Druehyld, Navr, Skovabild, Hyld, Vortebirk og Tørst. Bundfloraen er domineret af bl.a. Stor Nælde.

Skovmosen er en mosaik af åben søflade og mosepartier. Den er under tilgroning i *Seljepil* og *Bånd-Pil*. Af sumpplanter ses et imponerende tæppe af *Bukkeblad*. Desuden findes *Vandrøllike*, *Grenet Pindsvineknop*, *Gul Iris*, *Bittersød Natskygge*, *Krybende Potentil*, *Topstar*, *Alm. Mjødurt*, *Hyldebladet Baldrian* og *Rød Hestehov*.

Den største skovbevoksning på terrænet er "Panserkrat", som strækker sig fra Tyrens Hul til Vesterskov. Det er et meget tæt krat af *Engriflet Hvidtjørn*. Det er så tæt, at der næsten ingen bundflora findes, kun bar, nedtrampet lerjord, da krattet anvendes til øvelser og bivuakering. Man kan færdes overalt under de mange, tynde stammer. Langs kanterne og i lysninger, hvor der er lys, vokser *Løgkarse*, *Alm. Bjørneklo*, *Skov-Stilkaks*, *Stinkende Storkenæb*, *Stor Fladstjerne*, *Vorterod*, *Døvnælde*, *Korsknep*, *Feber-Nellikerod*, *Småblomstret Balsamin*, *Dunet Gedeblad*, *Hyld*, *Stor Nælde*, *Vild Kørvel*, *Burre-Snerre*, *Tveskægget Ærenpris*, *Agertidsel* og *Kruset Skræppe*.

I løbet af 1990'erne er der syd for Nyhavevej plantet 13 små egebevoksninger spredt rundt i området omkring Istedvej. Syd for Panserkrat er der endvidere plantet en lille *Rødgranbevoksning*.

Krat

Op mod Vesterskov øst for Louisevej findes et fugtigt krat med et højt naturindhold. Det udgør en bræmme af selvsåede træer uden for skoven, og består yderst, på det tørre højtliggende, især af *Engriflet Hvidtjørn*. Herefter skråner det ned mod skoven, og består her hovedsageligt af *Rød-El*, *Gråpil* og *Bævreasp*. Der er fugtige, sumpede partier og vældpartier, og i bunden strømmer et vandløb mod nord. Muligvis står dette væld og vandløb i forbindelse med Oberstens Fiskedam. I skovbunden vokser bl.a. *Akselblomstret Star* og *Grenet Pindsvineknop*. I skovbrynet op mod Vesterskov øst for Louisevej er der et krat af ung, selvsået *Bævreasp*, som har bredt sig lidt ind på engen.

Levende hegn

De levende hegn består dels af plantede, gamle løvhegn, eksempelvis ud til Koldingvejen, og dels af gamle løvhegn inde på terrænet, som ofte er selvsåede.

De gamle løvhegn langs Koldingvejen og øst for Eksercerhuset består af *Skov-Abild*, *Kanadisk Poppel*, *Ær*, *Hassel*, *Rynket Rose*, *Engriflet Hvidtjørn*, *Seljepil*, *Rødel*, *Stilkeg*, *Slåen*, *Rødgran*, *Nordmannsgran*, og *Hyld*. Som bundflora i hegnet findes *Alm. Bjørneklo* (ikke Kæmpe-), *Hindbær*, *Vild Kørvel*, *Agertidsel*, *Bidende Ranunkel*, *Stor Nælde*, *Stor Fladstjerne* og *Korsknep*. På sydsiden af hegnet øst for Eksercerhuset findes et meget bredt, tæt hegn af *Slåen*, som er bevaringsværdigt.

Nord for Louisegård langs østsiden af Louisevej ses et flot, gammelt levende hegn af *Engriflet Hvidtjørn*.

"Kompagnihegn" vest for Louisevej i terrænets sydende er tæt, og består af *Slåen*, *Engriflet Hvidtjørn* og *Hassel*.

Det nord for beliggende "Delingshegn" består af *Engriflet Hvidtjørn* samt enkelte *Hyld*. I bunden ses bl.a. en flot bevoksning af *Dagpragtstjerne*.

Det mest seværdige levende hegn på terrænet er "Snohegn", som er et gammelt, tæt, selvgroet levende hegn som følger "Bækken" til dens udløb i søen "Tyrens Hul". Snohegn er ca. 10 meter bredt, og består af gammel *Avnbøg*, *Hæg*, *Kvalkvæd*, *Vedbend*, *Slåen*, *Blågrøn Rose*, *Engriflet Hvidtjørn*, *Stilkeg*, *Ask* og *Hassel*. Inde i selve Snohegn er der bundflora af *Febernellikerod*, *Alm. Mangeløv*, *Dunet Gedeblad*, *Vorterod*, *Korsknep*, *Skov-Stilkaks* og *Stor Fladstjerne*.

I sydvesthjørnet af terrænet langs en lille kørevej ud mod den tidligere jægerhytte består det levende hegn af en allé af *Bævreasp*, *Pil* og *Slåen*. På piletræerne gror der *Vedbend*. De levende hegn i terrænets nordlige del, nord for Nyhavevej, består især af *Slåen*, *Gråpil*, *Korsved*, *Kvalkved* og *Benved*.

4.7 Fauna

Pattedyr

Slesvigske Fodregiment oplyser, at terrænet huser en pæn og livskraftig bestand af *Råvildt*, med et anslået antal på 15-25 dyr.

Af andre pattedyr er registreret *Hare*, *Vildkanin*, *Ræv*, *Brunflagermus*, *Muldvarp* og *Pindsvin*. Brunflagermus yngler i hule træer i Vesterskov, og ses i skumringen flyve over terrænet.

Fugle

Fuglelivet på Haderslev Øvelsesplads blev undersøgt grundigt ved Skov- og Naturstyrelsens gennemgang af terrænet i ultimo april 1997 og især i ultimo maj 1998, som er et optimalt tidspunkt på året til dette formål.

Der blev konstateret ikke mindre end 60 ynglefuglearter i området. Det er overvejende almindelige arter, som er knyttet til det åbne land og levende hegn, samt til vådområder. Der blev dog også fundet enkelt fåtallige eller halvsjældne arter.

Der er ikke fundet tilgængelige oplysninger i litteraturen om fuglelivet på Haderslev Øvelsesplads. Området er f.eks. ikke omtalt i Dansk Ornitologisk Forenings landsdækkende registrering af fuglelokaliteter fra begyndelsen af 1980'erne, eller dækket ved den landsdækkende fuglelokalitetsregistrering i årene 1993-95 som en del af "Projekt Fuglenes Danmark". Det skyldes først og fremmest, at området som militært øvelsesterræn er lukket for offentligheden. Dog er den tilgrænsende Vesterskov beskrevet i begge undersøgelser, og i den seneste er Panserkkrat på øvelsespladsen angivet som en del af Vesterskov. Derfor er der muligvis registreret ynglefugle i perioden 1993-95 i Panserkkrat.

I det følgende gennemgås fuglelivet i henholdsvis vådområderne, krat og levende hegn og i de åbne arealer.

Fuglelivet i vådområderne

De større, åbne søer og fugtige områder på terrænet er levested for en række vandfugle, mens de fleste af de mange små vandhuller og mergelgrave er for små eller i for dårlig plejetilstand til at huse ynglende eller rastende vandfugle.

Det vigtigste vådområde for fuglene er "Tyrens Hul", som også er den største sø på terrænet. Den er samtidig lavvandet, med skrånende bredder, og åbne græsarealer ned til bredderne. Derfor er den meget attraktiv for gæs, ænder og andre vandfugle. Her ynglede i 1997 2-3 par *Grågås*, og i 1998 sås et enkelt par, med 5 unger. Desuden yngler her 1-2 par *Blisshøns*, flere par *Gråand* og søen benyttes hyppigt som rasteområde for *Fiskehejrer*. I træktiden forår og efterår ses også en del *Krikænder* i Tyrens Hul. I 1998 hørtes 3 syngende *Rørsangere* her, som det eneste sted på terrænet.

En nyopstået, lille, fladvandet sø øst for Snohegn er lysåben, med græskanter. Her yngler 1 par *Blisshøns*, *Fiskehejre* benytter dette som rastested, og her findes terrænets eneste par *Rørspurve*.

Oberstens Fiskedam er dyb og med meget stejle kanter, så den er ikke specielt attraktiv for vandfugle. Der er dog masser af fisk, og den besøges derfor ofte af *Fiskehejrer*. Hejrerne yngler ikke på terrænet.

I løvfrøvandhullet i nordvesthjørnet af Panserkrat findes et par *Lille Lappedykker*.

Spredt rundt i terrænets øvrige småsøer og vandhuller blev der i alt optalt 3 par *Gråand* og 2 par *Grønbenet Rørhøne*, bl.a. 1 par i den oversvømmede, private marklod i afdeling 3. Der er ved flere lejligheder set *Krikand* ved vandhullerne, men det er uvist om de yngler.

I de fugtige pilekrat ved vådområderne blev der samlet optalt 13 par *Kærsanger*, 7 kukkende *Gøge* og 8 par *Nattergal*.

På en fugtig lavning umiddelbart nord for Nyhavevej ynglede i 1998 2 par *Viber*. Desuden ynglede ikke mindre end 4 par *Viber* på den oversvømmede, private marklod i afdeling 3, og der var 1 par ved vandhul nr. 16. I alt optaltes således 7 par *Viber*.

Under Haderslev Kommunes gennemgang af vandhullerne på øvelsespladsen i 1996 konstateredes, at ynglebestanden af vandfugle er af beskeden størrelse, og at den var gået tilbage siden en registrering i 1980, hvor der bl.a. blev registreret ynglende *Knopsvane* og *Gråstrubet Lappedykker*. Regimentet oplyser dog, at der fortsat i nogle år yngler et par *Knopsvaner* i Tyrens Hul.

Fuglelivet i krat og levende hegn

I krat og levende hegn blev der registreret en lang række almindelige ynglefuglearter, som bortset fra Rødstjert alle forekommer talrigt. Det gælder *Bogfinke*, *Solsort*, *Gulspurv*, *Musvit*, *Blåmejse*, *Grønirisk*, *Ringdue*, *Gråkrage*, *Husskade*, *Løvsanger*, *Gransanger*, *Havesanger*, *Munk*, *Tornsanger*, *Gærdesanger*, *Gulbug*, *Gråsiken*, *Skovpiber*, *Fasan* og *Skovspurv*. Rødstjert yngler med et enkelt par ved Louisegård.

Der blev fundet 2 par af den fåtallige *Rødrygget Tornskade*: 1 par i Snohegn og 1 par på grænsen af terrænet ved Bodenvej ud for Skovfogedhuset.

I sumpskovspartier og i gamle egebevoksninger op mod Vesterskov, samt i Panserkrat, yngler *Gærdesmutte*, *Rødhals*, *Stor Flagspætte*, *Sangdrossel*, *Jernspurv*, *Natugle* og *Spætmejse*. Der er en beboet rede af *Musvåge* i en høj vortebirk i sydvesthjørnet af Rævekrat, og her yngler også 1 par *Grå Fluesnapper* i sumpskoven.

Fuglelivet i de åbne arealer

På de åbne arealer på terrænet, som henligger som store græsfællede afbrudt af krat og levende hegn, er *Sanglærke* karakterfugl med 18 par optalt. *Tornirisk* er også almindelig i det åbne land, i alt optaltes 9 par. *Bynkefugl* blev fundet med et enkelt par på slettearealet syd for Børges Bro.

De åbne græsarealer benyttes som fødesøgningsområde for en række fuglearter. *Råger* og *Al- liker*, som yngler i Haderslev by, ses ofte i flokke på de åbne sletter. *Gråkrager*, som yngler i skoven op til terrænet, benytter også de åbne områder. Op mod 100 *Stære* sås i maj 1998 flyve i fast rutefart til og fra reder uden for terrænet fra græssletterne, hvor de søger føde. *Musvåger* yngler med 2-3 par i Vesterskov og 1 par i Rævekrat, og fanger mus på de åbne arealer. *Hvepsevåge* yngler i Vesterskov, og sås en enkelt gang på græssletten. Tårnfalk yngler med et

enkelt par i området, og ses søge efter mus i det åbne. Desuden ses *Hættemåge*, *Hvid Vipstjert* og *Landsvale* hyppigt i det åbne terræn.

Regimentet har oplyst, at der i 1996 blev set fouragerende *Mosehornugler* i dagtimerne over græsarealer.

Fuglelivet omkring bygninger

På Louisegård er der en koloni af 7 par *Bysvale*, og her yngler også 1 par *Hvid Vipstjert*. På Eksersérhus yngler 1 par *Landsvale*.

Ved Louisegård har regimentet opsat et storkehjul, foreløbigt uden resultat.

Padder og Krybdyr

Af særlig interesse er *paddefaunaen* på Haderslev Øvelsesplads. I 1996 undersøgte Haderslev Kommune 441 vandhuller i et ca. 75 km² stort område i kommunen. Undersøgelsen viste, at den største bestand af *Skrubtudse* og *Butsnudet Frø* indenfor hele undersøgelsesområdet findes i Oberstens Fiskedam, beliggende på øvelsespladsen øst for Panserkrat op mod Vester-skov.

Der er også konstateret *Skrubtudse* og *Butsnudet Frø* i 8 andre vandhuller på øvelsespladsen. Endvidere blev der fundet *Lille Vandsalamander* i et vandhul i Panserkrat.

Herudover findes en af Danmarks sjældneste padder på øvelsespladsen, nemlig *Løvfrøen*. Der blev i 1996 af biolog Per Klit konstateret fire kvækkende hanner i den største af de to søer i nordvestenden af Panserkrat, og een kvækkende i søen umiddelbart vest for håndgranatbanen. Løvfrøbestanden i 1996 på 5 individer er en tilbagegang i forhold til bestanden i 1992. Yngleforholdene er formodentlig for dårlige i de tilgroede vandhuller. I 1998 konstaterede Skov- og Naturstyrelsen ligeledes 4 kvækkende løvfrøer i søen i Panserkrat, men ingen i søen ved håndgranatbanen.

Derimod er der sket en stor indvandring af løvfrøer til terrænet fra en sø i nordenden af Vester-skov, hvor der nu findes op mod 100 kvækkende løvfrøer. Løvfrøerne er indvandret til den oversvømmede, privatejede eng, beliggende ca. midt i afdeling 3, nord for Nyhavevej. Den 29. maj 1998 hørtes her 20-25 kvækkende løvfrøer fra denne oversvømmede eng, som er en ideel løvfrølokalitet.

Figur 3. Den lille (40 mm), træklatrende løvfrø hører til blandt landets sjældneste padder.
(Foto: Niels Lisborg)

Dagsommerfugle

Følgende dagsommerfuglearter blev konstateret på terrænet i ultimo maj 1998: *Skov-Randøje* i Panserkrat, *Stor Kålsommerfugl*, *Lille Kålsommerfugl*, *Grønåret Kålsommerfugl*, *Dagpåfugleøje*, *Nældens Takvinge* (larver) og *Aurora* (op mod 15 på engen ved Bodenvej). Alle er almindelige arter i det danske landskab. Sommerfuglefaunaen bør undersøges nærmere.

4.9 Sammenfatning af naturværdierne på Haderslev Øvelsesplads

Øvelsespladsens store, åbne slettearealer er floramæssigt endnu ret monotone og består især af kulturarter, men det tyder på at der er ved at ske en indvandring af en mere varieret blomsterflora. En interessant art, der kan fremhæves er bregnen *Strudsvinge*, der har indfundet sig på slettearealet nord for Panserkrat.

Sammen med de levende hegn og de mange vådområder udgør øvelsespladsen dog en lokalitet af stor botanisk betydning. De mange levende hegn på terrænet giver læ og skjul og fungerer samtidig som biologiske spredningskorridorer for både flora og fauna.

Af biotops-typiske arter på åbne arealer, overdrev og eng bør nævnes *Kantet Perikum*, *Mark-Rødtop*, *Kornet Stenbræk*, *Vellugtende Gulaks*, *Bugtet Kløver*, *Krybende Læbeløs*, *Trævekro-ne* og *Engkarse*.

Af biotopstypiske arter i vådområderne kan nævnes *Vandrøllike*, *Bukkeblad*, *Krybende Potentil*.

Der er registreret mere end 60 ynglende fuglearter på øvelsespladsen, heraf flere spændende arter som *Grågås*, *Lille Lappedykker*, *Rødrygget Tornskade*, *Kærsanger*, *Nattergal*, *Musvåge*, *Gulbug*, *Rødstjert* og ikke mindst 7 par *Viber*.

Det biologisk set absolut mest interessante ved øvelsespladsen er imidlertid forekomsten af en mindre bestand af *løvfrøer*, der hører til blandt landets sjældneste padder. Der er inden for de seneste år sket en indvandring på terrænet, der har øget bestanden fra 4 til ca. 30 kvækkende hanner. Øvelsespladsens vandhuller er imidlertid karakteriseret af en kantvegetation bestående af træer og buske, der for en stor del skygger vandspejlet og forringer løvfrøens ynglemuligheder.

4.10 Kulturhistorie

På terrænet findes flere gamle jorddiger, der har haft en funktion som skelmarkering eller måske endda har haft en egentlig hegnsfunktion. I dag er digerne mere eller mindre skjult af træer og buske, der har dannet levende hegn. Digerne kan let være over 100 år gamle og er som sådan at betragte som fortidsminder.

Jorddigerne er beskyttet efter naturbeskyttelsesloven og må således ikke gennembrydes.

Digerne fremstår på kortbilagene som en fed sort streg. På øvelseskortet er digerne derudover særligt fremhævet med en rød beskyttelseslinje for at gøre brugerne af terrænet opmærksomme på tilstedeværelsen.

Haderslev Museum foretog udgravninger i perioden april-juni 1997 i forbindelse med det forestående anlæg af boldbaner på terrænet syd for Louisegård. I den forbindelse blev der fundet en del interessante spor bl.a. af nogle langhuse fra en jernalderboplads.

Ude i terrænet er der, udover jorddigerne, ikke fundet egentlige fortidsminder.

5 Øvelsespladsens militære anvendelse

Formålet med hærens uddannelse af værnepligtige og fast personel er, at give den enkelte soldat og enhederne evnen til at samarbejde og løse pålagte opgaver både i fredstid og under forhold af krig. Uddannelse og indøvning af disse opgaver og forhold sker på øvelsespladsens terræn – og ved de tilhørende faciliteter. Mange af øvelsesaktiviteterne kræver god plads, eksempelvis fremrykninger med bæltekrøretøjer eller sprængningsøvelser, hvilket stiller krav til terrænets udformning og størrelse.

Alle værnepligtige soldater, der uddannes i hæren skal – uanset funktion – uddannes indenfor eksercits, fysisk uddannelses træning, skydeuddannelse, soldaten som enkeltkæmper, ABC-tjeneste (Atom, Biologisk, Kemisk), førstehjælp, orientering og signaltjeneste.

Efterfølgende får soldaten tildelt en fast funktion – f.eks. som kører, radiosignalmand, maskingeværskytte etc. – opfulgt af en supplerende funktionsuddannelse.

5.1 Faciliteter og brug

Haderslev Kaserne

Haderslev Kaserne ligger inde i Haderslev by og grænser således ikke op til øvelsespladsen. Den gamle kaserne udgør sammen med Haderslev Domkirke, de to mest markante bygninger i bybilledet.

Kasernens bygninger er generelt i god stand. Der er de seneste år bekostet en del midler der gør, at kasernen i dag fremstår med mange moderne faciliteter – ikke mindst cafeteriet samt på fritidsområdet.

Kasernen er forsynet med et centralt energi-styringsanlæg, hvor al varme og ventilation kan styres med henblik på energirigtig udnyttelse. Der er desuden etableret miljøpladser i henhold til myndighedernes regulativer for affaldshåndtering.

Kasernen rummer den nødvendige kapacitet og faciliteter til at indkvartere godt 650 soldater.

Louisegård

I umiddelbar tilknytning til terrænet ligger Louisegård med bl.a. værksted, garager, depoter, miljøplads, undervisningsfaciliteter m.m. Herunder C-øvelseshuset, der anvendes til træning under forhold af kemisk krigsførelse og gas-angreb.

Værkstedet støtter desuden Hjemmeværnsregion III og IV samt Hærens Sergentskole i Sønderborg med reparationer af materiel og køretøjer. Beliggenheden op til øvelsespladsen giver gode muligheder for klargøring af især bæltekrøretøjer, der herefter kan køre ud på øvelsespladsen og forsætte uddannelsen uden unødigt at genere borgerne med bykørsel.

Syd for Louisegård, ved Eksercerhuset, ligger forhindringsbanen og en 800 m belagt løbebane. I 1999 er der anlagt en boldbane mellem Eksercerhuset og Louisegård. Faciliteterne indgår som en del af den fysiske uddannelsestræning af soldaterne.

Inde på selve øvelsespladsen ses følgende militære faciliteter:

Håndgranatbanen

Anlægget omfatter en bane til kastning af skarp håndgranat. Ved banen er opstillet en venteskærm til dækning af soldaterne. Desuden en bane til feltmæssig skarpkastning bestående af

et tre-fløjet skyttehul. Anlægget er placeret ved vejen umiddelbart sydvest for Panserkrat. (Se i øvrigt 9.3)

Miniature-mortérbane

Banen består af et målområde og 8 skydestandpladser afmærket med nummerskilte. På banen er opstillet et antal kulisser i træ (huse), der bl.a. anvendes til pejling ved indskydning. Der skydes med 81 mm øvelsesgranat og 14,5 mm instruktionskanon. Banen er placeret syd for Istedvej - knap 300 m nord for Rævekrat.

Centurion-kampvogn

I den midterste del af terrænet, øst for Istedvej, er opstillet en udrangeret kampvogn (se øvelseskort). Kampvognen bruges i forbindelse med øvelsesaktiviteter. Der anvendes ikke nogen form for skarp ammunition, sprængstof eller brandflasker mod kampvognen.

Sprængningsområde

Øvelse i indledende sprængningstjeneste finder sted ved "Krogen" midt på terrænet (se øvelseskort). Der anvendes sprængningsladninger op til 200 gram. Sprængninger med større ladninger henlægges til Halk Skydeterræn.

Ballonmaster

Ballonmasterne ved Louisegård og Nyhavevej anvendes til orientering af enheder ved skarpkastning, pansermålsskydning og skydning med 7,62 og 12,7 mm salonpatron. Når der anvendes skarp ammunition i terrænet er den røde kugle/ballon hejst i masterne.

UMAK-gården ved Nyhavevej

UMAK-gården ved Nyhavevej anvendes til oplægning af uddannelsesmateriel som f.eks. pigtråd, sløringsmateriale, attrapminer, feltbefæstningsmaterialer og lignende.

Militære faciliteter uden for øvelsespladsen:

Skydebaneanlæg

Haderslevs Garnisons skydeanlæg – en af landsdelens mest moderne og afspærringsfri skydebaner, er placeret på lejet grund inde i den tilgrænsende statsskov Vesterskov, og har gjort det siden tysk tid i 1888. Siden er der tilsvarende anlagt et antal ammunitionsbunkere i Vesterskoven.

Anlægget består af en langdistancebane med mulighed for skydning på op til 300 m. Banen har 9 dobbelte skivetræk samt et antal skiver i fast opstilling.

Desuden en kortdistancebane til skydning på afstande op til 50 meter.

Der anvendes kun lette våben i anlægget (sigtet skydning med gevær, maskingevær, pistol og maskinpistol).

Den moderne indretning tillader således alle former for skydning med håndvåben såvel i dagslys som i mørke.

Siden udgangen af 1996 har regimentet været i besiddelse af en såkaldt garnissionssimulator, der er et af de mest moderne uddannelseshjælpemidler inden for uddannelse på håndskydevåben.

Simulatoren er et hjælpemiddel til indøvelse af alle forekommende skydemetoder med varierende sværhedsgrader. Da der kun findes 4 lignende anlæg i landet gæstes simulatoren jævn-

ligt af andre enheder, især Jyske Dragonregiment, Holstebro og Hærens Sergentskole i Sønderborg.

5.2 Gældende bestemmelser og restriktioner

Forsvaret har fastsat bestemmelser for brug af Haderslev Øvelsesplads (BB/SLFR/GK HAD). I tilslutning hertil udgives evt. garnisonsbefaling med yderligere gældende restriktioner f.eks. nødvendiggjort af årstiden, etableringsarbejder o. lign.

Af bestemmelserne fremgår bl.a. følgende:

Forvaltning og tilsyn

Forvaltning og tilsyn med øvelsespladsen varetages af Kasernemesteren (kaserneelementet) i samarbejde med chefen for uddannelsessektionen (CH/U) – begge Haderslev Kaserne.

Kasernemesteren og CH/U skal sikre, at terrænet anvendes efter de retningslinier, der er angivet nedenfor.

Restriktioner ved færdsel med køretøjer

- Motorkørsel må ikke finde sted henover volde og hegn
- Nedkørsel af træer og beplantninger er forbudt
- Kørsel skal ske på eksisterende veje og spor i videst mulige omfang
- Kørsel med bæltekøretøjer
 - Øvelsespladsens vejsystem består af bæltepor og spor til hjulkøretøjer. Bæltesporene er afmærket med pæle med gul topmarkering. Sporene er tænkt som transportspor fra f.eks. sydterrænet til nordterrænet. Ved taktiske øvelser må bæltekøretøjer køre overalt under hensyntagen til terrænet. Hjulspor bør passeres vinkelret.
 - Kørsel med bæltekøretøjer til og fra øvelsesterrænet skal foregå via rullespor. Der er forbud mod kørsel på den på terrænet private fællesvej ved Panserkrat.
 - Kørsel med bæltekøretøjer ad den offentlige grusvej nord-sydgående fra Rovstrup til Moltrup Landevej er forbudt. Dog med undtagelse af ud- og tilkørsel ved Erredstedvej til Beck's Skov. Øvrig udkørsel fra øvelsesterrænet til Erredstedvej er herudover forbudt.
 - Udkørsel fra øvelsesterrænet med bæltekøretøjer til Moltrup Landevej er kun tilladt ad Nyhavevej. Enheden er ansvarlig for øjeblikkelig rengøring af Moltrup Landevej under hensyn til den normalt stærke civile trafik.
 - Udkørsel fra Louisegården med bæltekøretøjer skal altid ske ad den nordlige udkørsel overfor betonrullesporet.

Gravning

Gravning må ikke finde sted øst for Louisevej og syd for Louisegård. Gravning må kunne finde sted i forbindelse med planlagte øvelser. Umiddelbart efter øvelsens afslutning skal alle gravearbejder reetableres og evt. fjernede græstørv genanbringes på det opgravede område.

Bestemmelser for skovarealerne

Levende hegn og skovbevoksninger skal skånes mest muligt. Afbrækning af grene m.v. må kun undtagelsesvis finde sted og kun med øvelsesmæssige formål. Nyplantede arealer må ikke betrædes.

Opdeling af terræn

For at sikre en hensigtsmæssigt ibrugtagning af terrænet er øvelsesterrænet opdelt i 6 sektorer fra A til F. Derved er det muligt at fordele og henvise diverse brugere til uafhængige øvelsesaktiviteter i hver deres sektor.

Terrænet er tillige opdelt i rødt, gult og grønt område jf. nedenstående:

Rødt område

Al uddannelsesaktivitet er forbudt (rød krydsskravering på øvelseskort, bilag 2)

Gult område

Terrænet nord for Nyhavevej. Her må p.t. kun gennemføres aktiviteter, der medfører løsskydning med håndvåben.

Grønt område

Det gamle terræn, syd for Nyhavevej. Alle former for aktiviteter må gennemføres under hensyntagen til gældende restriktioner.

6 Forsvarets drift og pleje af terrænet

Garnisonens Kaserneelement står for den daglige drift og vedligeholdelse af terrænet.

Terrænplejen består overvejende af vedligeholdelse af veje og anlæg, samt oprydning i forbindelse med øvelser. Levende hegn vedligeholdes og efterplantes, hvis der er partier der går ud.

Der er for fem-seks år siden anlagt 13 mindre kulissebepantninger i den nordlige del, som indgår i øvelsessammenhæng. De fungerer tillige som vildtplantninger. Anlægget er udført af Haderslev Statsskovdistrikt efter rekvisition fra forsvaret.

Slesvigske Fodregiment har i 1998, med hjælp fra Ingeniørtropperne, efter anvisning fra Skov- og Naturstyrelsen, foretaget oprensning af vandhullet mellem Bækken og Bodensvej og vandhullet ved Eksercerhuset. Omkringstående, skyggende træer- og buske er blevet fjernet og vandhullerne har fået udjævnet skrænterne således, at der på bedste vis er fremkommet en lavvandet bredzone. Oprensningen er i begge tilfælde blevet meget vellykket. Den er foretaget som et led i samarbejdet om nærværende drifts- og plejeplan.

Skovdriften varetages af Forsvarets Bygningstjeneste og i det daglige af kaserneelementet ved Haderslev Garnison i samarbejde med Haderslev Statsskovdistrikt.

6.1 Jagt og vildtpleje

Haderslev Garnison afholder årligt 2 drivjagter (efterårsjagter). Sædvanligvis afholdes de med en jagt i oktober og en jagt i december. Garnisonsjagterne arrangeres som invitationsjagter, hvor deltagerne er såvel militært personel som civile med kontaktflade til garnisonen.

Herudover drives der selektiv jagt med riffel på råvildt efter garnisonskommandantens bestemmelser i samråd med Forsvarsministeriets Jagtbestyrer og den stedlige jagtofficer.

I forbindelse med jagt og vildtpleje afsætter forsvaret årligt et beløb til beplantning, der tilgodeser vildtets trivsel på området. I de nærmeste år vil denne beplantning blive anvendt til arrondering af de i begyndelsen af 1990'erne anlagte remisser.

Jagttrykket på øvelsespladsen er generelt lavt.

6.2 Forpagtningsaftale med lokale landmænd

Øvelsespladsen er med henblik på høstet, opdelt i 5 sektorer, der hvert 3. år udbydes i offentlig licitation.

For tiden er ca. 60 % af det samlede areal bortforpagtet til lokale landmænd. Det er i forbindelse med kontrakterne tilsikret, at gødskning og sprøjtning ikke må finde sted. Herudover er første slet tillige fastsat til tidligst 25. juni af hensyn til såvel flora som fauna.

7 Offentlighedens adgang

Med undtagelse af de to offentlige veje, der går igennem terrænet, Nyhavevej og Louisevej (adgang til Vesterskov), er terrænet lukket for offentligheden for at forsvaret uden gener skal kunne gennemføre øvelsesaktiviteter, såsom fremrykninger med pansrede køretøjer m.m. Desuden er det et spørgsmål om sikkerhedshensyn, da der køres med bæltekøretøjer og andre tunge køretøjer. Der skydes fra et antal skydepladser ligesom der gennemføres kast med skarpe håndgranater samt foretages mindre sprængninger. Endvidere kan dækningsgrave, pigtråd m.v. i perioder udgøre en risiko for færdsel i terrænet.

Terrænet kan dog stilles til rådighed uden for øvelsestidspunkter til fritidsformål for forskellige brugere, efter forudgående aftale med Haderslev Kaserne. Det har hidtil bl.a. drejet sig om civile hundeforeninger, spejderorganisationer, terrænsports- og orienteringsklubber, en modelflyverklub m.fl.

Haderslev Kommune og Slesvigske Fodregiment har indgået en brugsaftale for en del af øvelsespladsen (sydøstlige del), hvor der er anlagt boldbaner til brug for Haderslev Kaserne samt for kommunens idrætsfolk som supplement til banerne på byens stadion.

8 Lovmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger

8.1 Generel lovpraksis for forsvarets arealer

Der gælder de samme regler for benyttelse af forsvarets arealer som for alle andre arealer. Terrænet er udlagt som øvelsesterræn for forsvaret og deri ligger en accept af forsvarets brug af arealet, og dermed af, at forsvaret skal have den fornødne frihed til gennemførelse af den nødvendige uddannelse af det danske forsvar.

Afvejningen i nærværende drifts- og plejeplan mellem den militære benyttelse og naturbeskyttelseshensynene på terrænet forventes derfor at foregå i et samarbejde mellem de statslige myndigheder (Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen) og de administrerende myndigheder ved amt og kommune, således at administrationen af relevant lovgivning sker ud fra en samlet vurdering.

I det følgende er gennemgået de lovgivningsmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger, som har særlig relevans for Haderslev Øvelsesplads. Udover de nævnte findes der et antal andre love eller bekendtgørelser som regulerer forhold i det åbne land, f.eks. bekendtgørelsen vedrørende anvendelse af slam, spildevand og kompost til jordbrugsformål.

8.2 Planloven

Spørgsmålet om lokalplanpligt

Ifølge Planlovens § 13, stk. 2 skal der udarbejdes en lokalplan før der gennemføres større udstykninger eller større bygge- og anlægsarbejder, herunder nedrivninger af bebyggelse, og i øvrigt når det er nødvendigt for at sikre kommuneplanens virkeliggørelse.

Afgørelsen af om der foreligger lokalplanpligt i den konkrete situation træffes af kommunalbestyrelsen ud fra en samlet vurdering. I tvivlstilfælde bør kommunalbestyrelsen vælge at tilvejebringe en lokalplan.

Opførelse af en nærkampsby på et militært terræn i landzone er et eksempel på et anlæg, som normalt vil kræve udarbejdelse af en lokalplan.

Landzonetilladelse

Haderslev Øvelsesplads er, med undtagelse af området omkring Louisegård, beliggende i landzone.

I henhold til planlovens § 35 må der i landzone ikke uden tilladelse fra landzonemyndigheden (Sønderjyllands Amt) foretages udstykning, opføres ny bebyggelse eller ske ændring i anvendelsen af bestående bebyggelse og ubebyggede arealer.

Afgørelsen af om zonetilladelse er påkrævet træffes af amtet. På forsvarets arealer vil etablering eller flytning af permanente, militære anlæg og opstilling af faste terrænpunkter normalt kræve zonelovstilladelse fra amtet.

Anlæg m.v., som etableres midlertidigt, men som ikke er fjernet inden 1 måned fra etablering, regnes som permanente.

8.3 Status i Regionplan for Sønderjyllands Amt 1997-2008

Naturområde

Ifølge regionplanen er en mindre del af Haderslev Øvelsesplads udpeget som "naturområde". Det drejer sig om terrænet øst for Istedvej (bæltespor) op mod Vesterskov, nord for Louisegård op til Nyhavevej.

Udpegningen af naturområder sker udfra, at de skal omfatte biologiske interesseområder af enestående og særlig værdi. Retningslinierne for naturområder tager afgørende hensyn til en arealanvendelse som sikrer naturværdierne. Ændringer af arealanvendelsen som forringer kvaliteten og størrelsen af naturområder, kræver regionplanændring.

Den jordbrugsmæssige anvendelse af områderne kan normalt opretholdes, ligesom aktiviteter for at fremme biologisk mangfoldighed ved naturbeskyttelse, genskabelse af naturområder samt landskabspleje, kan gennemføres.

Inden for naturområderne vil amtet ved administration af § 35 stk.1 i Lov om planlægning (landzonetilladelser) samt Naturbeskyttelseslovens § 3 (beskyttede naturtyper) og § 4 (sten- og jorddiger) lægge vægt på at sikre de naturmæssige hensyn. Dette har betydning for de udpegede § 3-områder på øvelsespladsen, bl.a. naturtyperne sø, mose og eng.

Område af særlig landskabelig værdi samt område af betydning for friluftslivet

Haderslev Øvelsesplads er i regionplanen endvidere udpeget som "område af særlig landskabelig værdi". Det er i store træk det samme område som omfanget af "naturområdet" jf. ovenstående.

I områder af særlig landskabelig værdi skal det undgås at inddrage arealer til formål, der kan skæmme landskabet eller forringe de visuelle, kulturhistoriske og oplevelsesmæssige værdier. Byggerier og anlæg skal i givet fald placeres og udformes med særlig hensyntagen til landskabet.

I forlængelse af ovenstående er området på Haderslev Øvelsesplads ligeledes del af et område udpeget som værende af særlig betydning for friluftslivet. I sådanne områder søger amtet at inddrage friluftslivet i arealplanlægningen samt at bevare og videreudvikle de natur- og kulturgivne forudsætninger for friluftslivet.

Kystnærhedszonen

Den sydlige del af Haderslev Øvelsesplads ligger inden for kystnærhedszonen (Haderslev Fjord), der i regionplanen betegnes som en væsentlig natur- og landskabsressource. Områder (landzone, sommerhusområder) inden for denne zone skal søges bevares og beskyttes mod nyt byggeri og anlæg, der ikke er afhængig af kystnærhed.

Samtidig skal planlægningen sikre og udbygge offentlighedens adgang til kysten.

Skovrejsning

Størstedelen af Haderslev Øvelsesplads er udpeget som "normalområde" i forbindelse med skovrejsning. Det betyder i praksis, at skovrejsning ikke er uønsket, men omvendt at eventuelle skovrejsningsprojekter ikke kan udløse tilskud til skovrejsning (til private). Omkring landsbyen Moltrup og ca. 200 m ind på øvelsespladsen, 500 m på begge sider af Nyhavevej, er et område udpeget som uønsket i forbindelse med skovrejsning. Derfor begynder skovrejs-

ningsprojektet i øvelsespladsens nordvestlige område først nord for den uønskede skovrejsningszone.

Støjkonsekvenszone ved militære øvelsesarealer

Haderslev Øvelsesplads og skydebanen i Vesterskoven er udlagt som støjkonsekvensområde. Som retningslinie har Sønderjyllands Amt udlagt en vejledende konsekvenszone på 1 km. rundt om øvelsespladsen og skydebanen.

Et støjkonsekvensområde er et afgrænset areal, udlagt i en vis afstand omkring en støjende aktivitet. Inden for konsekvensområdets afgrænsning kan der normalt ikke etableres eksempelvis nye institutioner eller andre støjfølsomme aktiviteter i øvrigt.

Hvorvidt der i visse tilfælde kan etableres typer af støjfølsomme aktiviteter inden for konsekvensområdet, beror på en konkret vurdering i hvert enkelt tilfælde på baggrund af Miljøstyrelsens vejledninger.

Biologiske spredningskorridorer

Området fra den sydøstlige del af Vesterskov og mod vest er af amtet udpeget som biologisk spredningskorridor.

Spredningskorridorer giver dyr og planter mulighed for at spredes i landskabet i forbindelse med fødesøgning, vækst, overvintring, formering og udbredelse. Spredningen sker primært via de biologiske korridorer, som udgøres af naturtyper, småbiotoper og landskabsstrøg – såsom vandløb, søer, moser, skove, heder, læhegn, vandhuller samt ådale og kyststrækninger. Jo mere upåvirkede, større og sammenhængende korridorerne er, des mere effektiv spredning.

De biologiske korridorer skal sikre biologisk mangfoldighed. Indgreb i eller påvirkning af de biologiske korridorer, hvorved korridorerne spærres eller den biologiske mangfoldighed mindskes, bør undgås.

Drikkevandsinteresser

I en linie nord for Louisegård er Haderslev Øvelsesplads udpeget som område med "særlige drikkevandsinteresser". Udpegningen er sket på grundlag af en systematisk gennemgang af vandressourcens mængde, kvalitet og beskyttelse samt potentielle forureningskilder.

Grundvandet på Haderslev Øvelsesplads er beskyttet af et mellem 5-30 m tykt lerdække som giver beskyttelsesgraden "Nogen beskyttelse". Kun omkring 15 % af de sønderjyske grundvandsmagasiner har denne beskyttelsesgrad.

8.4 Status i kommuneplan

I Haderslev Kommuneplan 1993-2005 indgår Haderslev Øvelsesterræn i rammedelene "Vestbyen", som indeholder den vestlige del af Haderslev, og Moltrup som ligger i den nordvestlige del af kommunen. Øvelsesområdet er beskrevet i kommuneplanens rammeområder 12.84, 12.85 og 20.85.

Rammeområde 12.84 består af bygningsområdet syd for Vestskoven. I kommuneplanen beskrives den fremtidige anvendelse således: Offentligt institutionsområde med mulighed for indpasning af institutioner af regional karakter, herunder kollegier, pedelbolig o.l. i byzone.

Bebyggelsens art er fritliggende bebyggelse, med en bebyggelsesprocent for området, der som helhed ikke må overstige 40. Bebyggelsen skal tilpasses det omgivende landskab. Bebyggelsen må ikke opføres i mere end 2 ½ etage og ikke højere end 11 m. Byrådet kan tillade, at dele af en bygning opføres i større højde, såfremt særlige hensyn til indretning eller drift nødvendiggør dette.

Karakteren af den nuværende bebyggelse fastholdes. Ny bebyggelse skal udgøre helheder hver for sig og harmonere med de omgivende bebyggelser. Opholdsarealet skal mindst svare til 50 % af etagearealet. Byrådet kan fravige bestemmelsen, såfremt bebyggelsen opføres efter en større helhedsplan.

Der reserveres areal til mindst 1 parkeringsplads pr. 100 m² etageareal. Heraf anlægges det nødvendige antal efter byrådets anvisning.

Området ligger inden for skovbyggelinien omkring Vestskoven.

I rammeområde 12.85 og 20.85 er Haderslev Øvelsesområde udlagt til offentlige formål som øvelsesområde for forsvaret. Øvelsesområdet er udlagt som landzone og der må kun placeres bebyggelse til militære øvelsesformål. Bebyggelsens omfang, placering og udformning skal godkendes af byrådet. Bebyggelsen må højst opføres i 1 etage, men byrådet kan i særlige tilfælde give tilladelse til maksimalt 2 etager. Ved anlæg af parkeringspladser skal dette ske efter byrådets nærmere anvisning.

Eksisterende levende hegn skal bevares, medmindre byrådet giver tilladelse til fjernelse. Beplantning i området skal bestå af egnstypiske løvfældende arter.

I rammeområde 12.85, "Særlige bestemmelser" beskrives, at byrådet kan fastsætte bestemmelser, som begrænser almenhedens færdsel i området. Dele af området ligger inden for skovbyggelinien omkring Vesterskoven.

I rammeområde 20.85, "Særlige bestemmelser" beskrives ligeledes, at dele af området ligger inden for skovbyggelinien.

Pr. 1. 10. 1994 er der for ovennævnte rammeområder ingen lokalplaner eller byplanvedtægter.

De områder som ikke hører ind under et rammeområde er landzone.

8.5 Naturbeskyttelsesloven

Naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser omfatter bl.a. en række naturtyper (§§ 3-4), beskyttelseslinier for nogle markante landskabselementer (§§ 15-19), samt offentlighedens adgang (§§ 22-27).

Beskyttede naturtyper.

Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 indeholder bestemmelser om en generel beskyttelsesordning for naturtyperne sø, mose, eng, overdrev, hede, strandenge og strandsumpe over en vis mindstestørrelse, samt for sten- og jorddiger.

I medfør af lovens §§ 5-6 er der udstedt bekendtgørelse nr. 572 af 26. juni 1992 om beskyttede naturtyper og sten- og jorddiger m.v. Bekendtgørelsen fastlægger den nærmere afgrænsning af de beskyttede naturtyper samt fastsætter de nærmere regler for amtsrådenes admini-

stration af ordningen. Amtsrådet kan dispensere fra bestemmelserne vedrørende beskyttede naturtyper.

Sønderjyllands Amt har ud fra luftfotos foretaget en foreløbig registrering af de arealer på øvelsespladsen, som vurderes omfattet af § 3 i naturbeskyttelsesloven. Med amtets udpegning som udgangspunkt har Skov- og Naturstyrelsen foretaget en feltgennemgang og indtegnet § 3-områderne på planens kortbilag. (se evt. tabel 1).

I det følgende gives en kort beskrivelse af hvilke restriktioner, der gælder for de forskellige beskyttede naturtyper, der forefindes på Haderslev Øvelsesplads. Der henvises i øvrigt til siderne 20-53 i Skov- og Naturstyrelsens "Vejledning om registrering af beskyttede naturtyper", fra 1993.

Søer og vandløb. Der må ikke foretages ændring i tilstanden af naturlige søer, hvis areal er på over 100 m², eller af vandløb eller dele af vandløb som er udpeget som beskyttede efter loven. Dette gælder dog ikke for sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i vandløb.

På Haderslev Øvelsesplads er den del af vandløbet "Bækken" (N og NV for "Panserkrat"), der danner skel mellem det militære område og naboareal (statsskov) udpeget som beskyttet.

Søer, der mindre end 100 m², er beskyttede, når de ligger som en del af en beskyttet naturtype, hvis samlede område er på 2500 m² og derover. Søen vil her være beskyttet som en integreret del af området. Derudover er søer under 100 m² beskyttede, når de indgår som en del af et beskyttet vandløb, eller hvis de ligger *inden for fredsskov*.

På Haderslev Øvelsesplads er vandløbet "Bækken" beskyttet, hvor den løber i fredsskov (se skovloven).

Moser o. lign., ferske enge, heder og overdrev. Der må ikke foretages ændringer i tilstanden af moser og lignende samt ferske enge, heder og overdrev, når sådanne naturtyper enkeltvis, til sammen eller i forbindelse med søer og vandløb er større end 2500 m² i sammenhængende areal. Det skal her bemærkes, at hidtidig pleje af arealerne i form af slåning, græsning el.lign. ikke strider mod denne bestemmelse.

Små biotoper, der er mindre end 2500 m² er i øvrigt omfattet af beskyttelsesordningen, hvis de støder op til eller indgår i arealer med andre beskyttede naturtyper, og det samlede areal er 2500 m² eller derover eller *hvis de ligger i fredsskov*.

Sten- og jorddiger. Der må ikke foretages ændringer i tilstanden af sten- og jorddiger og lignende.

Beskyttelsen omfatter sten- og jorddiger, der i Kort- og Matrikelstyrelsens kortværk Danmark (1:25.000) er optegnet på kortbladet for det pågældende område i den senest reviderede udgave forud for den 1. juli 1992.

Digerne er indtegnet på kortbilagene bagerst i planen.

Bygge- og beskyttelseslinier.

For en række markante landskabselementer fastsætter lovens § 15-19 bygge- og beskyttelseslinier. Det gælder strande, søer, åer, skove, fortidsminder (gravhøje) og kirker.

Sø- og åbeskyttelseslinien.

På Haderslev Øvelsesplads er der ingen vandløb eller søer, der opfylder de størrelseskrav, som udløser beskyttelseslinier.

Skovbyggelinien. Indenfor en afstand af 300 m fra skove er der normalt forbud mod at placere bebyggelse. Denne bestemmelse gælder dog ikke for nye anlæg til egentlige forsvarsformål, der placeres indenfor de naturlige rammer af bestående forsvarsanlæg.

Naturbeskyttelseslovens bestemmelser om beskyttede naturtyper i relation til forsvarets arealer

Skov- og Naturstyrelsen har udarbejdet nogle generelle retningslinier for administrationen af de generelle beskyttelsesbestemmelser i naturbeskyttelseslovens §§ 3-4, set i forhold til forsvarets anvendelse af øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner. Retningslinierne vedlægges som bilag 5.

Offentlighedens adgang til naturen

Skove er ifølge naturbeskyttelsesloven generelle adgangsbestemmelser åbne for færdsel til fods og på cykel samt for ophold. Det gælder dog ifølge loven ikke for skovarealer, der er afmærket som militære anlæg.

Udyrkede, uhegnede arealer er åbne for ophold og færdsel til fods, såfremt der er lovlig adgang.

8.6 Vandløbsloven

Vandløbsloven omfatter alle vandløb, grøfter, kanaler, rørledninger og dræn samt søer, damme og andre lignende indvande.

Loven regulerer en række forhold vedrørende vandløb, heriblandt vandløbenes almindelige benyttelse, vedligeholdelse, restaurering og regulering samt anlæg af nye vandløb og etablering af udpumpningsanlæg, broer, opstemningsanlæg m.m.

Haderslev Kommune er vandløbsmyndighed for grøfter og vandløb på Haderslev Øvelsesplads.

For offentlige vandløb udarbejder vandløbsmyndigheden et regulativ, som indeholder bestemmelser om vandløbets skikkelse eller vandføringsevne, vedligeholdelse og restaureringsforanstaltninger samt øvrige forhold ved vandløbet.

Herudover gælder en række generelle bestemmelser for alle vandløb, uanset om de er offentlige eller private. Udover bestemmelser vedrørende vedligeholdelse, sejlads m.v. gælder således bl.a. at vandløbsmyndigheden skal godkende følgende:

Regulering af vandløbets skikkelse, herunder forløb, bredde, bundkote og skråningsanlæg; sænkning af vandstanden i eller tørlægning af søer, anlæg af nye vandløb, anlæg af broer, overkørsler eller lignende, anlæg eller ændring af opstemningsanlæg eller andre anlæg, der kan hindre vandets frie løb eller i øvrigt kan være til skade for vandløbet.

Vandløbsloven angiver en godkendelsesprocedure for ovennævnte ændringer.

8.7 Skovloven

Skove, der tilhører staten er ifølge skovlovens § 4, stk. 1 fredskovspligtige, hvilket gælder for skovarealerne på Haderslev Øvelsesplads.

Det betyder, at arealerne som hovedregel skal være bevokset med træer, som udgør eller kan blive til sluttet skov af højstammede træer.

Det fremgår endvidere af skovloven, at ydre skovbryn af løvtræer og buske skal bevares, og at søer, vandløb, moser, heder, strandenge eller strandsumpe, ferske enge og overdrev, der hører til fredskov, og som ikke er omfattet af Naturbeskyttelseslovens bestemmelser, fordi de er mindre end de deri fastsatte størrelsesgrænser, ikke må dyrkes, afvandes, tilplantes eller på anden måde ændres. Marker, enge beliggende i fredskov, er ikke omfattet af reglerne om skovdrift.

På fredskovspligtigt areal må der ikke opføres bygninger, etableres anlæg eller gennemføres terrænændringer, medmindre det er nødvendigt for skovdriften. Evt. ansøgning herom indgives til det lokale statsskovdistrikt (Haderslev Statsskovdistrikt). Varig udnyttelse af et fredskovspligtigt areal til andet end skovbrug kræver ophævelse af eller dispensation fra fredskovspligten.

I skovlovens formålskapitel er fremhævet, at der i offentligt ejede skove skal lægges særlig vægt på landskabelige, naturhistoriske, kulturhistoriske og miljøbeskyttende hensyn, samt hensyn til friluftslivet.

For Haderslev Øvelsesplads administreres skovloven under hensyntagen til, at skovområderne anvendes til militære øvelsesformål. Haderslev Statsskovdistrikt er skovlovsmyndighed for skovområderne.

8.8 Museumsloven

Arkæologiske anlæg (i Museumsloven benævnt jordfaste fortidsminder), herunder grave, gravpladser, bopladser, ruiner m.v., som ikke er fredet efter naturbeskyttelsesloven, er beskyttet af museumslovens § 26. Loven omfatter også eventuelle fortidsminder, der endnu ikke er registreret, men som f.eks. kommer til syne ved jordarbejder. Loven administreres af Rigsantikvaren ved Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat.

Findes der under jordarbejder fortidsminder, som er beskyttet efter museumsloven, skal arbejdet straks standses og fundet anmeldes til Rigsantikvaren. Denne beslutter snarest, om arbejdet kan fortsætte, eller om det eventuelt skal indstilles, indtil der er foretaget en undersøgelse.

8.9 Landskabsfredninger

Der er ingen landskabsfredninger på terrænet.

FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER

9 Forsvarets fremtidige behov og ønsker

I forbindelse med udarbejdelsen af nærværende drifts- og plejeplan har Haderslev Garnison, så vidt muligt beskrevet de fremtidige behov for anvendelsen af øvelsespladsen.

9.1 Fremtidige brug af terrænet

Øvelsesterrænet anvendes i dag generelt af følgende typer af enheder:

- Uddannelsesbataljonen ved Slesvigske Fodregiment,
- 3. Stabskompagni/3. Jyske Brigade,
- Hærens Sergentskole,
- Telegrafregimentet,
- Flyvestation Skrydstrup,
- Beredskabskorpset i Haderslev,
- Hjemmeværnsenheder (håndvåben og sprængninger)
- Civile foreninger i begrænset omfang.

Som konsekvens af det i 1999 indgåede forsvarsforlig vurderes anvendelsen inden for den kommende 4-års periode at ændre sig således:

- 1. Stabskompagni/1. Jyske Brigade flyttes fra Fredericia til Haderslev (okt. 2000)
- 3. Stabskompagni/3. Jyske Brigade forbliver i Haderslev
- Flyvestation Skrydstrup, Beredskabskorpset og civile foreninger vurderes at ville benytte terrænet i samme omfang som nu.
- Den besluttede udvidet uddannelse af hjemmeværnsenheder vil medføre øget brug af terrænet – også i form af mere infanteriprægede aktiviteter.
- Hærens Sergentskole (Sønderborg) vurderes fremover i øget omfang at ville benytte terrænet til infanterigruppe-uddannelse, herunder kørsel med pansrede mandskabsvogne.
- Danske Division flyttes fra Fredericia til Haderslev i 2002
- 1. Jyske Brigades stab flyttes fra Fredericia til Haderslev 2002.
- 5. telegrafbataljon oprettes på Haderslev i 2002.

Afsluttende vurderes belastningen fremover generelt at blive på samme niveau som i årene 1998-2000, dog med større intensitet i weekends (hjemmeværnet).

9.2 Terrænets stier, spor og veje

I forbindelse med udvidelsen af øvelsespladsen ønsker forsvaret, at udbygge antallet af faste spor og bæltespør ud fra det eksisterende vejnet. Det skal ske for at sikre udnyttelsen af det nye terræn. De nye bæltespør (tvangsspor) skal desuden forhindre terrænet i at blive opkørt og ødelagt.

Antallet af eksisterende veje og spor samt nye projekterede spor (markeret i terrænet med pæle) fremgår af planens kortbilag.

9.3 Ændringer og tilføjelser af anlæg

- Der er ønsker om at indrette ejendommen på Nyhavevej 7 som materielgård til brug for Haderslev Garnison.
I den forbindelse er der planer om, at nedrive en silo. Desuden skal der opsættes perimenterhegn.
- Etablering af bomme for ind-/udkørsel til offentlig vej.
- Øvelsespladsens håndgranatbane ønskes nedlagt. En nedlæggelse begrundes i ulemper forårsaget af, at fareområdet går ind over offentlig vej. Tillige er behovet for anlægget reduceret som følge af færre værnepligtige. Kast med skarp håndgranat kan i øvrigt gennemføres på militære skydeterræner. Evt. kan anlægget flyttes til Halk Skydeterræn.

10 Skov- og Naturstyrelsens forslag til beskyttelse og forbedring af naturværdier

10.1 Overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand

Det er Skov- og Naturstyrelsens ønske at fastholde og forbedre Haderslev Øvelsesplads som et varieret og værdifuldt landskab, der får lov at ligge i naturtilstand uden opdyrkning, bebyggelse, gødskning og sprøjtning. Generelt må det siges om Haderslev Øvelsesplads, at terrænet – med undtagelse af vandhullerne – er i en god natur- og plejetilstand.

En samlet målsætning er at bevare og udbygge de eksisterende spredningskorridorer for flora og fauna i form af de gamle, levende hegn og jorddiger. Vådområderne på terrænet plejes og forbedres gennem en egentlig genopretningsplan, og de bør herefter friholdes for øvelsesaktiviteter med en bufferzone på 5 meter, bortset fra gennemgående færdsel til fods. De åbne arealer bør overgå til græsarealer uden gødskning og sprøjtning, så de på sigt gennem høslet kan udvikle sig til en overdrevsagtig naturtype.

Af særlig betydning er forekomsten af den sjældne Løvfrø, hvor en målsætning under naturpleje og genopretning vil være at tilgodese denne arts trivsel bedst muligt. Det er målet at antallet på sigt kan fremmes til en bestand på omkring 1000 løvfrøer.

Områdets anvendelse til militære øvelsesaktiviteter skal ske under hensyn til og respekt for naturværdierne. Udgangspunktet for aktiviteterne bør være, at der ikke sker en forøget nedslidning af området. Derfor bør der fortsat fastlægges restriktioner for brugere af terrænet som tilsikrer, at områdets tilstand ikke gradvist forringes. Forsvaret har selv fastlagt nogle bestemmelser for brug af terrænet (afsnit 5.3). Styrelsen finder, at det er vigtigt for områdets naturværdier, at disse regler også søges fastholdt fremover – ikke mindst hvad angår minimering af kørsel med bæltekøretøjer uden for de angivne tvangsspor.

Skov- og Naturstyrelsen vil foreslå følgende konkrete tiltag:

10.2 Plan for de åbne arealer

De åbne arealer, hvor der ikke er projekteret skovrejsning, bør overgå til græs. For at tilgodese indvandringen af en naturlig, vild blomsterflora bør der ikke gødes eller sprøjtes, heller ikke med gylle, naturgødning eller anden form for næringstilførsel.

Naturpleje af arealerne kan ske ved høslet og/eller slåning som det ved lokal aftale med landmænd hidtil har været tilfældet på dele af øvelsespladsen.

Hvis hovedformålet med slåningen af de åbne arealer skal være at tilgodese naturinteresserne bør slåningen ikke finde sted før 5. juli af hensyn til planternes frøsætning og insektpopper og -larvers overlevelse, men herefter gerne flere gange resten af året.

I det omfang, der er eksisterende aftaler om tidligere slåningstidspunkter bør disse aftaler revideres i overensstemmelse med ovennævnte når de udløber.

10.3 Pleje, genopretning og beskyttelse af vådområder

Der er behov for en omfattende pleje og genopretning af vandhuller og søer, både på den gamle og den nye del af terrænet. Plejen og genopretningen vil komme en række dyre- og

plantearter til gavn, som er knyttet til vådområder som levested. Netop små vådområder er generelt en truet naturtype i det åbne land på grund af udtørring og tilgroning.

Planen vil forhåbentligt betyde, at den samlede, udvidede Haderslev Øvelsesplads vil kunne danne et vigtigt overlevelseshed for en livskraftig bestand af den, på landsplan, meget sjældne Løvfrø.

Skov- og Naturstyrelsen vil derfor foreslå en pleje- og genopretningsplan for 20 særligt plejekrævende vandhuller.

Søernes og vandhullernes nummer refererer til drifts- og plejekortet, bilag 3. Planen er dels udarbejdet på grundlag af Skov- og Naturstyrelsens egen besigtigelse af vandhullerne, dels af en beskrivelse udarbejdet af regimentet og Haderslev Statsskovdistrikt, i samarbejde med en repræsentant fra Sønderjyllands Amt. I forslaget indgår også kommunens vurdering af vandhullernes plejetilstand, beskrevet i 1996.

For de resterende vandhuller gælder at der ikke er umiddelbare plejebenhov. Her følges nedenstående generelle retningslinier.

Generelle retningslinier for oprensning og pleje af vandhullerne på øvelsespladsen

For alle søer og vandhuller på øvelsespladsen bør det tilstræbes, at vandhullerne bliver/forbliver soleksponerede og til stadighed indeholder lavvandede områder. Herved opnår de en høj vandtemperatur, men de må dog samtidig ikke være så lavvandede, at de tørrer ud om sommeren.

Retablering og pleje med henblik på denne tilstand vil gøre vandhullerne optimale som yngledamme for specielt padder, som er en truet dyregruppe.

Nogle vandhuller har behov for oprensning. Typisk har omgivende træer og buske gennem tiden kastet blade i vandhullet samtidig med at vandhullets egen planteproduktion har givet en aflejring. Oprensningen sker bedst ved at 20-50 cm af bundlaget graves af så det sikres, at der står vand i dammen sommeren over. Af hensyn til vandhullets fauna bør kun 1/3-1/2 af vandhullet oprenses pr. gang. Det tilsigtes at opnå en vintervandstand på mellem 80 og 120 cm's dybde.

Det er vigtigt at der ved opgravningen etableres svagt skrånende bredder ud til maximumsdybden for at opnå maksimale vandtemperaturer til de varmekrævende paddearter. En god hældning er et fald på 1 meter over 5 m.

Den opgravede jord trækkes ud over de nærliggende arealer, så den ikke virker skæmmende. Den må ikke danne unaturlige volde ved vandhullet.

Rundt om dammene oprettes der en minimum 5 meter bred zone for opvækst af urter.

Generelt skal bredzonen omkring alle vandhuller plejes, således at vegetationen holdes som lav urtevegetation. Pilebuske skyder hurtigt og bør med ca. 4 års mellemrum – alt efter behov – nedskæres. Stauder som dueurt og brændenælder bør skæres ned, hvis de dækker store dele af bredden. Dette bør foregå efter 20. juli.

Der må ikke udsættes fisk, krebs og gæs/ænder i vandhullerne, og der må ligeledes ikke fodres i/ved dem da det forskyder vandhullets naturlige næringsbalance.

Som spredningskorridor for løvfrøen er det vigtigt, at terrænets læhegn og løvtræbeplantninger bevares – og med tiden evt. udbygges, således at der skabes gode spredningskorridorer til Haderslev Vesterskov.

Forslag til genopretning af 20 vandhuller, som har særligt plejebenhov

(Vandhul nr., se kortbilag 3):

Det "gamle" terræn, syd for Nyhavevej:**Vandhul nr. 1**

Beskrivelse: Et lille vandhul mellem Louisevej og Vesterskov overfor Delingshegn. Vandhullet er åbent og lavvandet og måler ca. 8x8 meter.

Flora: Vandrøllike i blomst i søen, Svømmende Vandaks, Sumpforglemmevej, Vandmynte, Smalbladet Mærke, Lådden Dueurt, Mosebunke, Høj Sødgræs.

Plejeforslag: Stor Seljepilebusk i østenden bør fjernes for at mindske skyggekastning.

Vandhullet bør renses let op med lavest vanddybde mod vest. En lille vanddybde langs bredderne vil betyde, at vandet her lettere varmes op til fordel for klækning af paddernes æg samt mulighed for etablering af vandplanter. Svagt skrånende bredder er tillige en fordel for vandinsekter. Tidsforbruget vil antage ca. 1 time for mand med motorsav samt 1 time for rendegraver med fører.

Vandhul nr. 2

Beskrivelse: Tilgroet vandhul på græsmarken nord for Kompagnihegn. Vandfyldt, med ca. 20x20 m. vandspejl. Vandhullet er lukket på alle sider af tæt pilekrat (seljepil). I midten er der en "ø" af Bredbladet Dunhammer. Der ses i øvrigt blomstrende Vandrøllike, Vejbredekeblad, Mosebunke, Bittersød Natskygge, Liden Andemad.

Plejeforslag: Pilekrattet bør ryddes med undtagelse af den nordvestlige del. Nedskæringen vurderes, at tage ca. to arbejdsdage for to mand med motorsav.

Vandhul nr. 3

Beskrivelse: Tilgroet vandhul syd for Minimorterbanen. Vandspejlet er her ca. 20 x 40 meter. Vandhullet er helt omgivet af pil og Slåen. Vådområdet strækker sig vestpå i en åben, fugtig lavning i græsmarken. Der gror her Mosebunke, Lådden Dueurt, Knæbøjlet Rævehale, Bidentede Ranunkel, Smalbladet Dunhammer, Vejbredekeblad m.m.

Pleje: Det er helt oplagt at rydde pilekrattet omkring søen for at sikre soltilgang. Det lave slåenkrat bør dog efterlades af læhensyn. Ca. 4 timer for en mand med motorsav.

Vandhul nr. 4

Beskrivelse: En lille, vanddækket lavning på åben kuperet græsslette, syd for Delingshegn, og umiddelbart øst for vildtplantning. Der står kun 1 pilebusk i sydøsthjørnet. Flora: Knæbøjlet Rævehale, Knopsiv, Mannasødgræs, Rørgræs m.m. Vandhullet måler p.t. ca. 20 x 15 meter.

Pleje: Vandhullet er ret lavvandet. Der kan være en fare for udtørring i varme somre. Det anbefales derfor at vandhullet uddybes let i august-september, således at der opnås en dybde på op til 1 meter. Vandhullet bør udtrækkes mod nord-vest så der sker en vandspejlsforøgning på ca. 30 %. Udvidelsen skal ske med hældning på ca. 1:5 – d.v.s. et fald på max. 1 meter for hver 5 meter.

Der er ikke behov for at fjerne den ene pilebusk. På nordvestsiden kan der evt. plantes to-tre læskabende slåenbuske suppleret med Brombær. Det vurderes, at plejen kan udføres på ca. 4 timer med en rendegraver samt en time til manuel plantning.

Vandhul nr. 5

Beskrivelse: Oberstens Fiskedam, i nordenden af Louisevej, ved skovbrynet til Vesterskov. Søen er dannet ved opstemning fra syd, og overløbsrør med fald ned i vandløbet i nordenden, som løber langs kanten af Vesterskov. Søen har en meget rig paddefauna, trods der blev konstateret karper på 40- 50 cm i 1996. Der er en moderat rørzone og sump. Flora: Svømmende Vandaks, Søkogleaks, Grenet Pindsvineknop, Bredbladet Dunhammer.

Plejeforslag: Der er en begyndende tilgroning med buske, der bør reduceres. Let oprensning er påkrævet indenfor planperioden idet omkringstående træer- og buske kaster bladløv i søen. Oprensningen omfatter en let opskrabning af dynd samt en reducere af stejle kanter. Oprensningen bør foregå over 2-3 etaper af hensyn til flora og fauna. Gammel pigtråd op mod skoven bør fjernes.

Samlet vurderes plejeindsatsen, at omfatte ca. 1 dag (effektive timer) for en rendegraver med fører. Nedskæring af skyggende træer og buske omfatter ca. 2-3 timer for en mand med motorsav.

Vandhul nr. 6

Beskrivelse: Lille vandhul i østenden af Panserkrat, ca. 8 x 10 meter. Vandhullet er kantet af store tuer af Topstar. Vandspejlet er åbent, men tæt omgivet af pilekrat, tjørn og Hunderose. Vandhullet ligger i østkanten af Panserkrat, ud mod vejen.

Flora består især af Vandrøllike, Topstar, Bredbladet Dunhammer, Vandpileurt og Lysesiv.

Plejeforslag: Pilebuske mod syd og vest bør fjernes i en afstand af 4 meter fra bredden og ud mod vejen bør fjernes enkelte pil – alt sammen for at skabe bedre lysforhold.

Ingen plejeindgreb i øvrigt. Plejen vurderes at kunne gennemføres på ca. 3 timer for 1 mand med motorsav. De nedskårne grene trækkes væk fra vandhullet.

Vandhul nr. 7

Beskrivelse: Lille "dobbeltvandhul" i levende hegn, vest for Istedvej og syd for Nyhavevej. De 2 vandhuller er adskilt af en jordvold eller gammelt dige. Det sydlige vandhul er ca. 10 x 15 meter, beliggende i nordøsthjørne af tidligere agermark. Vandhullet ligger i læ, med tæt levende hegn mod øst og nord. Et meget fint vandhul, der dog er så lavvandet at der er risiko for udtørring. Flora: Vandraunkel, Knæbøjlet Rævehale, Mannasødgræs.

Det andet vandhul på nordsiden af diget er skygget af pilebuske og roser. Vandfladen er på ca. 15 x 20 meter. Der er ingen sumpplanter p.g.a. skygge.

Plejeforslag: Det sydlige vandhul bør uddybes i ca. halvdelen af vandhullet. Skrænterne mod syd udjævnes let. Indsatsen vurderes til ca. 3 timer med en rendegraver.

Ved det nordlige vandhul bør al pilevækst i vandhullet fjernes. Overhængende grene fra øst-læhegnet nedskæres og trækkes bort med traktor. Gammel pigtråd på jordvolden samt plastic-affald vest for vandhullet fjernes. Indsatsen vurderes til 4 mandtimer med motorsav og en traktortime.

Vandhuller nord for Nyhavevej

De fleste af de 16 små vandhuller på det nye terræn er tidligere mergelgrave. Mange af dem er mere eller mindre tilgroede i pilekrat m.v.

Vandhul nr. 8

Beskrivelse: Lille mergelgrav på græsmark umiddelbart nord for Nyhavevej. Der er masser af klart vand i mergelgraven. Vandfladen er ca. 10 x 15 meter. Det er helt skygget til af Rødel og Seljepil. Der er Liden Andemad, men ingen sumpplanter.

Plejeforslag: Vandhullet ryddes for trævækst med undtagelse af enkelte træer mod nordvest. Ligeledes bør der efterlades et enkelt træ mod øst. Det vurderes, at tage 1 dag for to mand med motorsav at udføre plejen. Dertil kommer ca. 1 traktortime til borttrækning af større grene.

Vandhul nr. 9

Beskrivelse: Et lille, aflangt vandhul på under 100 m².

Vandhullet er skygget af en vold af mellemstore elle-træer på sydsiden. Langs nordsiden er vandhullet, helt ned til bredden, tæt dækket af en hæk af unge rødgraner og Rynket rose.

Plejeforslag: Al trævegetation omkring vandhullet fjernes. Kun tjørnebuske samt et enkelt elletræ og Hunderose på sydsiden efterlades. Af hensyn til lævirkning bør der genetableres et hegn af Tjørn, Slåen, evt. Benved langs vandhullets nordvestside, men i en afstand af ca. 5 meter fra bredden. Spredt affald i østenden fjernes.

Plejeindsatsen vurderes til samlet 1 dags arbejde for to mand inkl. genplantning. Desuden et par traktortimer til kørsel med planter, affald, nedskåret træ.

Vandområde nr. 10

Beskrivelse: Et stort fladvandet område – i perioder større end 1000 m².

Sø-området ligger godt i læ øst for et levende hegn. Søen er meget lavvandet med fare for udtørring.

Plejeforslag: I sensommeren eller i perioder med udtørring bør søen uddybes centralt med ca. ½ meter. Plejeindsatsen vurderes, at kunne gennemføres på ca. 4 timer med rendegraver/gummiged.

Vandhul nr. 11

Beskrivelse: Et ret dybtliggende vandhul, der ligger tæt på skellet til Vesterskov.

Vandhullet er tæt omkranset af trævegetation. Sporet, der løber forbi vandhullet er lidt for tæt på. Det bør flyttes et par meter ud.

Plejeforslag: Trævæksten langs sydsiden fjernes fuldstændig. Vandhullets udtrækkes let mod syd således at bredderne fremkommer svagt skrånende. Indsatsen vurderes til max. 20 mand-timer med motorsav samt ca. 2 timer for en rendegraver med fører.

Vandhul nr. 12

Beskrivelse: Rundt vandhul på åben mark, ca. 100 m². Let buskbevoksning mod nord. Stejle kanter.

Pleje: I den tørre sæson – slutningen af august – september bør vandhullets skrænter jævnes let ud. Unge spredte sitka-gran fjernes. Indsatsen vurderes, at kunne gennemføres på ca. 2 timer med rendegraver samt under en time for mand med motorsav.

Vandhul nr. 13

Beskrivelse: Dyb mergelgrav i marken øst for mindre levende hegn. Omgivet af buske mod syd, vest og østsiden. Gråpil, Seljepil. Knippestar.

Plejeforslag: Kantbevoksningen af pil nedskæres. Der kan efterlades et par buske mod vest af læhensyn samt det større Seljepiltræ i syd. Tidsforbruget er ca. et par timer med motorsav og bortslæbning.

Vandhul nr. 14

Beskrivelse: Lille, ret dybtliggende gammel mergelgrav på den åbne græsslette. Der står et stort asketræ på østsiden og to avnbøge på nordsiden. Vandspejlet er åbent og måler ca. 12 x 8 meter. Flora ved vandhullet består af Gul Iris, Smalbladet Dunhammer, Knippestar, Grenet Pindsvineknop, Bittersød Natskygge, Agerpadderokke, Hunderose, Solbær, tjørn.

Plejeforslag: Buske og træer kan beholdes, hvis kanten trækkes lidt ud mod syd. Ved udtrækningen bør 2/3 af vandhullet let oprensnes for bundslam ved at skovlen fra rendegraven trækkes let henover bunden. Der er ikke behov for en egentlig uddybning. Derved kan det blive et

godt vandhul, der ligger fint i læ. Overskyggende grene fra aske-træet på østsiden bør dog fjernes ligesom de unge rødgraner også bør fjernes.

Tidsmæssigt kan plejen gennemføres på 4 mandtimer med motorsav samt ca. 2-3 timer med rendegraver.

Vandhul nr. 15

Beskrivelse: Vandhul omgivet af helt tæt, men relativt lavt pile- og slåenkrat mod syd. Der er tidligere smidt haveaffald. Åbent mod nord. Flora: Liden Andemad, Svømmende Vandaks.

Plejeforslag: Vandhullet bør oprensnes for haveaffald. Der er desuden et behov for udjævning af kanterne. Leret fra skrænterne kan udlægges i vandhullet og skabe lavvandede områder.

Der bør anvendes ca. 1 mandtime plus 1 time med rendegraver.

Vandhul nr. 16

Beskrivelse: Stort, fint vandhul. Der har tidligere været dyrket helt op til kanten. Der står spredte slåenbuske, pil og Hvidtjørn omkring vandhullet. Vand er ret klart. Floraen består bl.a. af: Knippestar, Gul Iris, Vejbredskeblad, Lysesiv, Vandmynte, Dyndpadderok.

Plejeforslag: Rydning af pilekrat mod syd, hvorefter kanterne udjævnes. Der kan eventuelt etableres et slåenkrat på nordsiden for at skabe gode læforhold. Plejen udføres ved brug af rendegraver der trækker/opgraver pilebuske på sydsiden samtidig med at skrænterne udjævnes. Ca. 2 timer for en rendegraver med fører, ca. to mandtimer til plantning af slåenkrat.

Vandhul nr. 17

Beskrivelse: Helt mørkt og tillukket vandhul. Vandet virker ret klart. Vandhullet er mørkt og skygget som følge af kratvegetation.

Plejeforslag: Rydning af alt pilekrat omkring vandhullet med undtagelse af nordvest-delen. Siderne bør, hvor de er stejle, udjævnes ved brug af rendegraver. Ved den lejlighed bør der foretages en let oprensning af dynd i ca. ½-delen af vandhullet. Plejeindsatsen vurderes til 8 mandtimer med motorsav plus 4 timer med rendegraver. I forbindelse med skovrejsningen omkring vandhullet bør der plantes i en sådan afstand til vandhullet at træerne ikke skygger for vandspejlet.

Vandhul nr. 18

Beskrivelse: Lille pyt i dybt hul, omgivet af tæt krat. Helt overskygget, ingen sumpplanter.

Der vokser træer omkring vandhullet, bl.a. store, flotte Abild desuden Hunderose, Tjørn, Korbær, Gråpil, hylde.

Plejeforslag: Bør blive stående som krat. Ud fra en biologisk betragtning er det her bedre at grave et nyt vandhul frem for at restaurere den gamle mergelgrav. Der kan her eventuelt etableres et nyt vandhul i lavningen 50 meter syd for. I såfald skal der også her tænkes på at der ved omgivende skovrejsning skal plantes i en afstand, så vandhullet ikke med tiden bliver overskygget. Det nye vandhul bør graves i sensommeren, hvor vandspejlet er lavest. Det vurderes at der kan opnås et vandspejl på 60-80 m² ved relativt let brug af gravemaskine – ca. 6 timer idet, der ikke er behov for at grave særligt dybt.

Vandhul nr. 19

Beskrivelse: Lille, fladvandet hul på knap 100 m² tæt op af levende hegn. Vandhullet er helt tilgroet i pilebuske og derfor mørkt og skygget.

Plejeforslag: Totalrydning af pil, der nedskæres med motorsav. Der er behov for en let oprensning af dynd/bladaffald. Ved samme lejlighed bør pilestød (rødder) opgraves og vandhullet udvides et par meter mod sydøst. Arbejdsindsatsen vurderes til 12 mandtimer med motorsav samt 2-3 timer med rendegraver.

Vandhul nr. 20

Beskrivelse: Dyb mergelgrav på græsmarksbakke, umiddelbart nord for Nyhavevej. Vandhullet er omgivet og tæt tilsluttet af store træer. Brinkerne er meget stejle på nord og østsiden. Set fra nord mod syd ligger vandspejlet dybt – ca. 5 meter nede. Mod syd derimod når vandspejlet ud i markhøjde, hvilket skyldes at mergelgraven er gravet på en sydsånende (faldende mod syd) bakke.

Den tætte trævækst omkring vandhullet består af Skovelm, Stilkeg, Hyld, Hassel, Kvalkvæd, Hunderose og Slåen. Som følge af skygge er der ingen sumpplanter i vandhullet.

Plejeforslag: De større, ældre træer bør bevares, men der skal ske en total frilægning på hele sydsiden således, der bliver fuld soltilgang. Indsatsen vurderes, at tage ca. 1½ dage for to mand med motorsav/kratrydder – dertil kommer ca. 2 traktortimer til bortslæbning af grene. Den nedsavede trævækst kan efterlades i dynger et stykke fra vandhullet som skjul for padder, krybdyr og fugle.

10.3 Forslag til pleje af krat og levende hegn

De gamle levende hegn bør bevares overalt på terrænet. De udgør et vigtigt levested for mange plante- og insektarter. Læsiden af hegnene fungerer i kølige perioder som varmeoaser, som har betydning for sommerfugle og andre insekter, og dermed også som fødekilde for insektædende fugle, herunder kyllinger af agerhøns og fasaner.

Gamle krat i naturtilstand, også på det nye areal, bør bevares fremover uden indgreb i form af rydninger eller tynding, bortset fra de tiltag der er beskrevet ovenfor i forbindelse med vandhulspleje.

De gamle krat og levende hegn bør generelt ikke hugges med henblik på at etablere skjul for køretøjer. Såfremt der er behov for at etablere sådanne skjul, bør disse planlægges i forbindelse med anlæggelsen af de nye beplantninger.

10.4 Fjernelse af pigtråd

Generelt bør der overalt på terrænet fjernes gammel pigtråd, da det skæmmes og kan udgøre en fare for råvildtet og andet dyreliv herunder fugleliv.

10.5 Friholdelse af vådområder for kørsel

For at sikre sårbare naturværdier i vådområderne vil Skov- og Naturstyrelsen anbefale, at al form for kørsel fremover ikke er tilladt i vådområder og på eng og mosearealer. Desuden bør der ikke køres i søer og vandhuller med bæltekøretøjer samt omkring vandhullernes bredzone i en afstand af 5 meter (eksisterende, befæstede veje undtaget).

På særligt udsatte steder nær kørespor bør vandhullerne desuden markeres med pæle langs kanten af bufferzonen. Eks. vandhul nr. 11, kortbilag 3.

10.6 Skovrejsning

I forbindelse med den øget beplantning, der ventes at ske på terrænet i de kommende år er der af Haderslev Kaserne i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen lavet en beplantningsplan. Af planen fremgår, at der overvejende skal anvendes løvtræer og kun af hjemmehørende og egnskarakteristiske arter. Det drejer sig om Stilkeg, Bøg, Navr, Ask, Avnbøg, Hunderose, Abild, Kvalkvæd, Benved, lokale brombærtyper, Rødel, Hvidtjørn, Slåen, Hyld, Hassel. Dog skal der af militære hensyn til sløring i vinterhalvåret samt etablering af flyverskjul, plantes fyrretræer og Lærk i den midterste del af beplantningerne.

Målsætningen for skovrejsningen bør udover at skabe kulisser for militær øvelsesaktivitet, også være at skabe gode vilkår for dyre- og plantelivet i form af en varieret, stabil skovbevoksning. Dette opnås netop ved at anvende lokalt hjemmehørende arter anlagt som blandings-skov.

Der skal generelt anlægges skovbryn ved alle plantninger bestående af mindre træer og buske, såsom Hvidtjørn, Hassel, Vild Æble, Slåen m.fl. Anvendelse af blomstrende træ- og buskarter vil ikke kun være til gavn for dyre- og plantelivet, men vil desuden forskønne randbeplantningerne ud mod offentlig vej.

Ved etablering af beplantningsbælter bør der etableres åbne arealer eller passager her og der, af hensyn til fremtidig udsyn fra private boliger udenfor terrænet de steder det skønnes hensigtsmæssigt.

I forbindelse med skovrejsningen i nordvest-terrænet bør de to eksisterende vandhuller (nr. 17,18, kortbilag 3), der ligger indenfor skovrejsningsområdet friholdes for trævækst (eller et evt. erstatningsvandhul for nr. 18) i en afstand fra vandhullerne, der sikrer sollysets tilgang til vandhullerne.

De nye anlagte skovområder skal drives efter bestemmelserne i skovloven, så der opnås mulighed for en stabil, højstammet skov. På langt sigt bør bevoksningen dog udvikle sig i retning af en fleretageret, selvforrygende bevoksning med en ekstensiv forstlig drift - gerne med karakter af urørt skov.

De to eksisterende bevoksninger "Panserkrat" og "Rævekrat" bør henligge som hidtil uden egentlig forstlig drift. Det gælder især for "Panserkrat", der består af en meget fin Hvidtjørns-bevoksning.

10.7 Offentlighedens adgang

Skov- og Naturstyrelsen vil anbefale, at øvelsesterrænet åbnes efter naturbeskyttelseslovens almindelige regler når terrænet ikke er i brug, dog således at der syd for Nyhavevej kun er adgang på veje og stier. Nord for Nyhavevej er der ingen adgang til hegnede områder.

Med hensyn til ridning kan der, evt. som forsøg, gives adgang for ridning på dele af øvelsespladsens bæltepor, da disse ikke tager skade af hestenes hove. Det er dog Skov- og Naturstyrelsens indtryk, at bæltepor til tider kan være så opkørte at færdsel kan udgøre en risiko for hest og rytter, i såfald kan ridning evt. foregå ved siden af bælteporet.

Heste er ofte let påvirkelige over for pludselige bevægelser og støj. Ridning bør derfor kun være tilladt når terrænet er absolut fri for øvelsesaktivitet.

Såfremt øvelsespladsen åbnes for publikum, bør det af skiltning fremgå hvornår terrænet generelt er åbent for færdsel, forholdsregler ved fund af ammunition, retningslinier for publikums færdsel, f.eks. hund i snor m.v.

11 Kommentarer og ønsker fra eksterne bidragydere

Skov- og Naturstyrelsen orienterede i 1998 lokale myndigheder og interesseorganisationer bestående af Sønderjyllands Amt, Haderslev Kommune, Friluftsrådet, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Entomologisk Fredningsudvalg og Dansk Botanisk Forening mfl. om at udarbejdelsen af en drifts- og plejeplan for Haderslev Øvelsesplads var igangsat.

Styrelsen bad ved den lejlighed om eventuelle bidrag fra de pågældende myndigheder og organisationer til planlægningen. Om formålet med drifts- og plejeplanlægningen hedder det, at

“Planen skal fastlægge retningslinierne for benyttelse, drift og pleje af terrænerne, således at der opnås en tilfredsstillende opfyldelse af forsvarets behov for overvågnings- og øvelsesmæssige aktiviteter samtidig med at de naturbeskyttelsesmæssige, rekreative og kulturhistoriske interesser tilgodeses.

Drifts- og plejeplanlægning vil omfatte udarbejdelse af kort, registrering af naturtyper og flora- og faunamæssige forhold, fastlæggelse af plejebehov samt en afvejning af benyttelses- og beskyttelseshensyn.

Bidrag

Det er et vigtigt formål med planlægningen at tilvejebringe al relevant information om terrænerne og sikre, at de til områderne knyttede interesser kan indgå i afvejningerne. Materiale, som bør indgå i den kommende driftsplanlægning og ønsker til den kommende arealdrift, ønskes derfor oplyst.”

11.1 Sønderjyllands Amt

Ifølge amtets vejledende registrering er der en del vandhuller, som er beskyttet i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3. Der er konstateret løvfrøer i enkelte vandhuller inden for området.

De beskyttede vandhuller bør bevares hvor de ligger. Hvis der er behov for at sløjfe vandhuller kræver det en særskilt dispensation. I givet fald vil der blive stillet krav om etablering af erstatningsvandhuller. I forbindelse med forsvarets fremtidige drift af området, bør det overvejes, om der kan etableres flere vandhuller og om de eksisterende vandhuller gennem oprensning eller beplantning kan forbedres som levesteder. Indgreb i eksisterende vandhuller kræver ligeledes dispensation. Det samme gælder for øvrige § 3-områder f.eks. moseområderne. Amtet gør desuden opmærksom på, at en række sten- og jorddiger på terrænet (fremgår af kortbilag) også er omfattet af naturbeskyttelsesloven.

Haderslev Kaserne har i forbindelse med udvidelsen af øvelsesterrænet overtaget nogle hidtidige landbrugsarealer. Overgangen fra landbrugsdrift til øvelsesterræn på det nye areal vil forøge områdets værdi som levested for vilde dyr og planter og som biologisk korridor. I regionplan 1997 er der udpeget en biologisk korridor gennem området. Denne biologiske korridor skal der tages hensyn til i den fremtidige brug af området, så de biologiske spredningsmuligheder ikke ødelægges.

Ifølge regionplantillægget skal der etableres beplantningsbælter langs dele af det nye øvelsестerræn ydre grænse. Beplantningen bør ske med hjemmehørende arter.

I henhold til Forsvarsministeriets miljøstrategi skal offentlighedens adgang til øvelsesområdet udbygges i den udstrækning forswarets benyttelse af terrænet til uddannelse, sikkerhedsmæssige hensyn samt hensynet til naturen gør det muligt.

Den bynære beliggenhed af øvelsестerrænet og nærheden til Vesterskoven understreger vigtigheden af området i videst mulige omfang kan anvendes rekreativt. Amtet foreslår, at der i drifts- og plejeplanen udarbejdes retningslinier for offentlighedens adgang til området. Eventuel anlæggelse af stier på terrænet vil kunne indgå i drifts- og plejeplanen, såfremt der ikke er uddannelses-, sikkerheds- eller naturmæssige problemer forbundet hermed. Konkret vedrørende stier ser amtet gerne, at der bliver mulighed for et stiforløb fra Moltrupvej til Louisevej i øvelsespladsens sydlige ende – umiddelbart nord for industriområdet.

11.2 Friluftsrådet

Friluftsrådet har følgende konkrete ønsker til drifts- og plejeplanen:

Rådet finder det vigtigt, at gødskning på de ny erhvervede områder ophører, dels for at mindske udsivning af næringsstoffer til vandhuller, dels fordi det vil forbedre levevilkårene for flora, sommerfugle og insektliv.

Disse områder bør p.g.a. deres ringe bæreevne blive udlagt som græsmarker i nogle år indtil at græssets rodnet m.m. har forbedret jordbundes bæreevne i forhold til kørsel med tungt materiel.

Det vil være til gavn for dyreliv og naboerne, at der etableres randbevoksning og læhegn.

Vedr. offentlighedens adgang

Øvelsesområdet ligger tæt på Haderslev og udgør en vigtig korridor for adgang ind til Vesterskoven og er et attraktivt bynært friluftsområde. Der bør således være mulighed for at kunne færdes på veje og stier til fods, på cykel og til hest, når der ikke afholdes øvelser.

Det er af stor betydning for publikum, at de kan færdes på egen hånd. Tempo, turlængde, interesser m.m. i området kan være vidt forskellige.

Derfor foreslås det, at med simple midler (f.eks. malingklatter, pæle eller lign.) afmærkes et ruteforløb ad stier (f.eks. trampestier), der går gennem de forskellige naturtyper i området.

Trampestier er uden nævneværdige anlægsomkostninger, da de etableres ved alm. brug og ikke skal befæstes. Denne stitype er glimrende måde at give besøgende en særlig naturoplevelse i landskabet f.eks. rundt om "Oberstens fiskedam", som en afstikker fra den forbigående befæstede sti.

Der bør både være mulighed for stiforløb som rundtur (start og slut samme sted), og som del af et længere forløb i forhold til de nærliggende naturområder, der naturligt kan indgå i en sammenhæng.

Dertil bør udarbejdes et lille kort a la Skov- og Naturstyrelsens vandrefoldere, der fortæller om naturen og landskabet samt om forswarets forskellige typer af aktiviteter, og dets krav til terrænet.

Ridning

Adgang til forsvarets øvelsesområder og skydeterræner generelt optager rideorganisationerne en del, eftersom man på mange lokaliteter angiveligt bruger hestens slitage på veje og stier som argument for ikke at tillade ridning.

Angående vejenes slitage, må den største faktor være slitage fra militærets egne køretøjer. Hertil kommer, at der på mange strækninger er gode rabatter i siderne af vejen, hvor ridning kan ske uden gene for andre.

Ridning i området udøves primært af lokale ryttere. Det skulle derfor ikke volde de store problemer med at sikre en løbende dialog omkring ridning.

Samarbejde

Friluftsrådet vil desuden opfordre til at man ser på muligheden for at sammenkoble naturområder og cykelruter med hinanden i samarbejde med amt, kommune og statsskovdistrikt.

Formidling

Generelt bør forsvaret overveje at offentliggøre, via internettet, hvornår forsvarets øvelses- og skydeterræner er åbne for publikum, således at andre end lokale beboere kan indhente disse informationer til hjælp ved turplanlægning.

Desuden bør de nye GIS-kort over militærets skyde- og øvelsesområder også lægges ud på internettet.

AFVEJNING

12 Afvejning af benyttelse og beskyttelse

Som sidste led i planprocessen har Skov- og Naturstyrelsen og Forsvaret i fællesskab foretaget en afvejning og vurdering af dels egne ønsker, dels indkomne forslag fra lokale myndigheder og interesseorganisationer. Formålet er at sikre balancen mellem forsvarets behov for uddannelse og træning af soldater og hensynet til naturpleje og -beskyttelse samt rekreative interesser.

De væsentligste temaer, der knytter sig til afvejningen af den fremtidige benyttelse og beskyttelse af Haderslev Øvelsesplads er behovet for pleje af terrænets søer og vandhuller samt ønsket om øget adgang for offentligheden.

I dette afsnit redegøres for de overvejelser, der ligger til grund for afvejningen af de fremsatte ønsker beskrevet i afsnit 9-11.

12.1 Afvejning og vurdering af ønsker og forslag fra forsvaret

Forsvarets fremtidige ønsker til terrænet vurderes ikke at være i konflikt med områdets naturværdier. Skov- og Naturstyrelsen vil dog gerne indstille, at de på terrænet af forsvaret projekterede tvangsspor for bæltekøretøjer snarest bliver udført. Når sporene er anlagt vil kørsel med bæltekøretøjer i højere grad være fastlagt og dermed skånes det resterende terræn.

12.2 Skov- og Naturstyrelsens ønsker og forslag

Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsens blev enige om at fastsætte første høslet til den 1. juli, hvilket er et kompromis mellem den nuværende dato (25. juni) og Skov- og Naturstyrelsens forslag (5. juli) såfremt eksisterende kontrakter med lokale landmænd først revideres når de udløber.

Forsvaret er ligeledes indstillet på at foretage pleje af vandhullerne efter Skov- og Naturstyrelsen anvisninger i kap. 10.

Med hensyn til en 5 meter bred zone omkring alle vådområder, hvor kørsel er forbudt kan dette accepteres af forsvaret med undtagelse af området mellem Tyrens Hul og Børges Bro, idet dette område i perioder bruges som vadested og overkørsel for bæltekøretøjer.

Forsvaret kan ligeledes acceptere undladelse af gravning og al form på kørsel på de områder, der af Skov- og Naturstyrelsen er vurderet som § 3-områder.

Med hensyn til Skov- og Naturstyrelsens forslag om offentlighedens adgang vil forsvaret give adgang for publikum til fods på størstedelen af øvelsespladsen. Terrænet har hidtil været lukket for færdsel. På enkelte spor- og vejstrækninger, hvor vejkvaliteten tillader det vil der desuden være mulighed for færdsel på cykel. Garnisonen forbeholder sig ret til at forbyde cykling, såfremt det giver gene for publikum til fods.

Der kan dog kun gives adgang når øvelsespladsen ikke er i brug, idet forsvarets øvelsesaktiviteter ikke er forenelige med publikums færdsel.

Forsvaret vil ikke give adgang for ridning på terrænet. Det begrundes med, at der findes en del ridefaciliteter i området i forvejen (Vesterskoven), samt at de bæltepor, hvor hestene i givet fald kunne færdes, i perioder kan være så opkørte, at færdsel til hest kan være farlig. På terrænet kan forekomme dybe huller og rester af uddannelsesmateriel (afspæringsmateriel,

ledninger, feltbefæstningsmateriel og lignende) som er "glemt", eller venter på senere oprydning, og som derfor vil være til potentiel fare for såvel rytter som hest.

I takt med at Hjemmeværnet tillægges en større rolle i det danske totalforsvar vil det betyde en øget brug af terrænet i weekends og ferieperioder til uddannelse af hjemmeværnsenheder, hvor terrænet derfor kan være lukket.

For at gøre det klart for publikum hvor og hvornår de må færdes vil Haderslev Garnison op-sætte skilte ved indfaldsvejene til de ruter, hvortil der gives adgang. Skiltene vil desuden op-lyse om forholdsregler i forbindelse med fund af ammunition samt om generelle retningslinier for færdsel, herunder at færdsel er på eget ansvar, idet veje og spor kan være ujævne og op-kørte som følge af den militære brug.

De røde balloner vil desuden være hejst i signalmasterne når der anvendes skarp ammunition på øvelsespladsen (sprængninger, håndgranat m.m.)

Ikke alle spor og veje, der fremgår af kortbilagene er endnu færdig-anlagt. Ruter kan derfor kun åbnes i takt med at spor færdig-anlægges og heggede skovbeplantninger åbnes. Åbningen af terrænet vil derfor ske gradvist over en årrække.

Skov- og Naturstyrelsens øvrige forslag kan accepteres af forsvaret.

12.3 Afvejning og vurdering af ønsker og forslag fra bidragyderne

Forslag og ønsker fra Sønderjyllands Amt

Flere af amtets ønsker og forslag er sammenfaldende med Skov- og Naturstyrelsens. Forsvaret kan imødekomme amtets forslag til drifts- og plejeplanen – herunder at styrke forholdene for løvfrøerne på terrænet, tage hensyn til den af amtet udpegede biologiske korridor samt give øget adgang for offentligheden når der ikke foregår militære aktiviteter.

Amtets specifikke ønske om et adgangsforløb, der fører fra Moltrupvej til Louisevej i terrænets sydende kan imødekommes af forsvaret. Bovvej, der kan fungere som bindeled er dog ikke færdig-anlagt. Ruteforløbet kan derfor først åbnes i takt med at sporet færdiganlægges.

Friluftsrådets forslag og ønsker.

Rådet ønsker ophør af gødskning på den nyerhvervede del af terrænet. Forsvaret oplyser, at gødskning er ophørt efter at militæret har overtaget terrænet samt at den fremtidige brug af terrænet hverken vil indebære gødskning eller sprøjtning.

Friluftsrådet forslag med at afvente kørsel med tungt materiel på det nye terræn indtil græssets rodnet har forbedret bæreevnen kan imødekommes af forsvaret ved at der anlægges særlige tvangsspor til færdsel med bælteketretøjer. Rådets ønske om etablering af randbeplantninger og læhegn er i tråd med forsvarets egne ønsker.

Friluftsrådets ønske om offentlig adgang kan accepteres af forsvaret som beskrevet i 12.2.

Af ressourcemæssige årsager kan forsvaret ikke udgive en vandretursfolder til brug i terrænet. Der kan muligvis opstilles en korttavle ved indfaldsveje, hvorpå ruter kan markeres.

I forbindelse med at Slesvigske Fodregiment nedlægges som følge af besparelser, nedlægges også regimentets internet-side. Derfor kan garnisonen ikke via internettet offentliggøre, hvornår terrænet er åbent.

13 PLAN

Denne del af drifts- og plejeplanen indeholder en anvisning af, hvorledes den ovenfor gennemgåede afvejning kan realiseres i praksis, herunder hvordan den skal udmøntes i retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring.

Retningslinier for den fremtidige anvendelse af Haderslev Øvelsesplads

13.1 Generelle retningslinier for den fremtidige benyttelse

Retningslinierne for den fremtidige anvendelse af Haderslev Øvelsesplads skal tilgodese følgende forhold:

- At terrænet er udlagt som militært område, og derfor fortsat skal kunne opfylde forsvarets behov for uddannelsesaktiviteter.
- At den militære benyttelse sker under hensyntagen til landskabelige og biologiske værdier, som i drifts- og plejeplanen søges fastholdt og udbygget.
- At den rekreative benyttelse sker i det omfang det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt og ikke forstyrrer den militære brug samt er foreneligt med hensynet til de naturmæssige værdier.

13.2 Plejeforanstaltninger

• Pleje af de åbne arealer

Så vidt muligt skal forsvaret søge at fastholde aftaler med lokale landmænd om udførelse af høslæt på de åbne arealer jf. eksisterende aftaler. Tidspunktet for tidligste høslæt fastsættes til 1. juli af hensyn til flora og fauna. Der må ikke ske opdyrkning eller jordbehandling.

• Pleje, genopretning og beskyttelse af vådområder

De 20 vandhuller, der er udpeget af Skov- og Naturstyrelsen som særligt plejekrævende skal genoprettes og plejes efter forskrifterne i afsnit 10.3. Vandhullerne er markeret på bilag 3. Indenfor planperioden skal der ved en løbende plejeindsats sikres, at vandhullerne ikke skygges af busk og trævegetation. Tilgang af sollys, især fra sydsiden, er afgørende for Løvfrøens og andre padders ynglesucces.

Det er desuden ikke tilladt at udsætte fisk eller fodre ænder i og ved terrænets vådområder. Vandhul nr. 11 (se drifts- og plejekort) markeres med pæle for at sikre køreafstand på mindst 5 meter til vandhullet.

• Fjernelse af pigtråd

Enkelte steder på terrænet ved levende hegn findes endnu rester af pigtråd – muligvis et levn fra da området var landbrugsjord, idet der ikke er tale om det kraftigere militære pigtråd. Det gamle pigtråd skal søges fjernet fra terrænet af hensyn til faunaen.

• Etablering af ny skov og randbeplantninger

Ved etablering af de nye skov- og randbeplantningsområder skal der anvendes hjemmehørende træ- og buskarter.

Ved beplantningen skal der tages hensyn til eksisterende vådområder således at de ikke skygges som følge af den nye beplantning.

Det nyanlagte skovområde, benævnt Beck's Skov skal drives efter bestemmelserne i skovloven, så der opnås mulighed for en stabil, højstammet skov.

De nyplantede arealer fremgår bl.a. af kortbilag 3.

13.3 Retningslinier for øvelsesaktiviteter

Nedenstående bestemmelser og restriktioner er gældende fra drifts- og plejeplanens vedtagelse. Til retningslinierne hører drifts- og plejeplanens øvelseskort, vedlagt som bilag 2.

- **Gravning**

Gravning må ikke finde sted øst for Louisevej og syd for Louisegård. Gravning er ligeledes forbudt i de naturområder, der er beskyttet af naturbeskyttelsesloven (skraveret med grønt på øvelseskort) samt på jorddiger og i levende hegn.

- **Færdsel i skovarealer og nyplantninger.**

Levende hegn og skovbevoksninger skal skånes mest muligt. Skov, krat og levende hegn må ikke hugges med henblik på at etablere skjul.

Øvelsesaktiviteter er generelt forbudt på nyplantede arealer

- **Kørsel**

- Motorkørsel er forbudt henover levende hegn, beplantninger og jorddiger.
- I en afstand af mindst 5 meter fra alle terrænets søer, vandhuller og vådområder i øvrigt er kørsel ikke tilladt. Undtaget er vådområdet mellem Tyrens Hul og Børges Bro, der anvendes som vadested/passage for bælteketretøjer. Vådområder friholdt for kørsel er markeret med en fed blå linie på øvelseskort. Færdsel til fods er tilladt.
- Kørsel skal ske på eksisterende veje og spor i videst mulige omfang for at skåne terrænet.
- Al kørsel er forbudt på mose, overdrev og eng-arealer, der er beskyttet af naturbeskyttelsesloven (skraveret med grønt på øvelseskort).

- **Øvelsesvirksomhed i Haderslev Vesterskov**

Haderslev Garnison og Haderslev Statsskovdistrikt har ved et møde den 25. april 1991 indgået en aftale omkring forsvarets brug af Vesterskoven. Heraf fremgår i hovedtræk:

- Kørsel i forbindelse med den daglige øvelsesvirksomhed vil kun finde sted til skydebanen. Hoved til- og frakørsel sker via Louisevej. Undtagelsesvis kan Moltrupvej samt vejen mellem Louisevej og Moltrupvej og vejen forbi Egehus benyttes.
- Kørsel på øvrige skovveje/spor må kun finde sted undtagelsesvis, når skoven indgår i en samlet større øvelsesvirksomhed – efter forudgående aftale med skovdistriktet.
- Generelt gælder, at kørsel i skoven skal ske med lav fart.
- Kørsel og øvelsesvirksomhed er forbudt syd og vest for Ulfhus.
- Ved terrænsportsaktiviteter (FUT) m.m. i Vesterskoven skal der holdes afstand til arbejdende skovningsmaskiner. Sikkerhedsafstanden er mindst 60 meter.

For militært personel henvises i øvrigt til BB (Blivende Bestemmelser), Haderslev Garnison.

13.4 Retningslinier for brug af gødskning og sprøjtning

Brug af gødskning samt sprøjtning med kemiske midler på øvelsespladsen er ikke tilladt.

13.5 Retningslinier for offentlighedens adgang til Haderslev Øvelsesplads

Haderslev Øvelsesplads åbnes for publikums færdsel på egen hånd, når der *ikke* finder militære aktiviteter sted på terrænet. Der er kun adgang til fods og kun på anviste veje og spor. Nord for Nyhavevej er der imidlertid også adgang på udyrkede, uhegnede arealer jf. naturbeskyttelseslovens almindelige regler, men stadig kun når terrænet ikke anvendes til øvelsesvirksomhed.

Forsvaret vil udvælge nogle ruteforløb, der giver publikum mulighed for at opleve forskellige dele af terrænet.

Ikke alle spor og veje, der fremgår af kortbilagene er endnu færdig-anlagt. Ruter kan derfor kun åbnes i takt med at spor færdig-anlægges og hegnede skovbeplantninger åbnes. Åbningen af terrænet vil derfor ske gradvist over en årrække.

Forsvaret vil ved indfaldsveje til ruteforløb, hvor publikum gives adgang, opstille skilte med adgangsregler samt en angivelse af om terrænet er åbent. Ved skarpskydninger, sprængninger m.m. vil den røde kugle/ballon desuden være hejst i masterne ved henholdsvis Louisevej og Nyhavevej.

Haderslev Garnison vil som hidtil være åben over for samarbejde med organisationer, der ønsker at benytte arealerne, jf. kapitel 7, såfremt aktiviteterne ikke giver gener for den militære brug eller terrænets naturværdier.

13.6 Nødvendige tilladelser til plejetiltag eller etablering af nye anlæg

Faste stillinger og anlæg i relation til myndighedsgodkendelse

Flytning af eksisterende, permanente anlæg, samt etablering af nye, permanente anlæg og opstilling af faste terrænpunkter kan kræve tilladelser fra myndighederne. Afgørelsen, hvorvidt der kræves zonetilladelse træffes af amtet. Tilsvarende er det kommunalbestyrelsen ud fra en samlet vurdering, der træffer afgørelse om hvorvidt der foreligger lokalplanligt.

Gennemførelse af pleje af terrænets vådområder kræver for en stor del tilladelse efter naturbeskyttelsesloven, idet mange af vådområderne har et areal på over 100 m². Tilladelse søges hos Sønderjyllands Amt. Det anbefales, at forsvaret laver en samlet ansøgning for pleje af vandhullerne med henvisning til Skov- og Naturstyrelsens plejeforslag i afsnit 10.3.

Da mose, overdrev og eng-arealer på Haderslev Øvelsesplads er omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3 vil ændringer af tilstanden på disse arealer kræve tilladelse fra Sønderjyllands Amt.

Opstilling af anlæg, skure eller lignende på skovbevoksede arealer kræver, udover evt. zonetilladelse som nævnt ovenfor, desuden tilladelse af Haderslev Statsskovdistrikt, der administrerer skovloven.

Ændringer af vandløb, søer, grøfter, rørføringer og lignende kræver tilladelse efter vandløbsloven, der administreres af Haderslev Kommune. Det gælder dog ikke søer og vandhuller, som ikke står i forbindelse med et vandløb.

Relevant lovgivning fremgår af drifts- og plejeplanens kap. 8

13.7 Planændringer

Nye, faste stillinger/anlæg kræver planændring i relation til nærværende drifts- og plejeplan

Etablering eller flytning af permanente anlæg og opstilling af faste terrænpunkter, som ikke fremgår af grundkort og øvelseskort, kræver planændring.

Anlæg m.v., som etableres midlertidigt, men som *ikke* er fjernet inden 1 måned fra etablering, regnes som permanente.

Midlertidige anlæg

Ved midlertidige anlæg og terrænpunkter forstås anlæg og terrænpunkter, der er fjernet inden 1 måned fra etablering/opstilling. Sådanne kan frit etableres indenfor terrænet, forudsat at etableringen ikke indebærer en påvirkning af arealet eller de omgivende arealer, der er i strid med de retningslinier/restriktioner, der er givet for det pågældende område.

Der henvises i øvrigt til kap. 2.3

Økonomi

14 Økonomiske konsekvensberegninger

De økonomiske overslag omfatter de aktiviteter, der rækker udover den daglige vedligeholdelse af terrænet.

14.1 Økonomisk overslag til naturpleje og genopretning

Vurderingerne til de økonomiske overslag er sket ud fra den betragtning, at en entreprenør udfører opgaven (1999-prisniveau ekskl. moms)

Pleje af vandhuller

Plejeindsatsen for de 20 vandhuller, der er nævnt i afsnit 10.3 vurderes som førstegangsplej tiltag at udgøre i effektive timer ca. 155 mandtimer med motorsav, ca. 45-50 timer for grave-maskine med fører samt under 10 timer for traktor med vogn plus traktorfører. Samlet svarende til ca. 55.000 kr.

Hertil kommer flytning af mandskab/materiel mellem vandhullerne, projektstyring, tilsyn og arbejdsinstruktion, hvilket let kan øge omkostningerne med anslået 50 %. afhængig af mandskab, materiel og tilsynsgrad. Den rigtige tilrettelæggelse og planlægning er afgørende for tidsforbruget og dermed økonomien for plejens udførelse. Her tænkes bl.a. på vejrforhold og årstidsvalg for plejens udførelse.

Indsatsbehovet ved de 20 udvalgte vandhuller varierer meget. Nogle steder er der kun behov for nedskæringer af enkelte pilebuske. Andre steder skal der foretages oprensning og udjævning af skrænter m.m.

Førstegangsplejen vurderes at kunne gennemføres for ca. 85.000 kr.

Indenfor planperioden vil der være behov for at gentage nedskæring af trævækst ved vandhullerne så skygning undgås. Især pil vokser hurtigt – og der kan være behov for nedskæring med 4-5 års mellemrum eller ca. 3-4 gange inden for planperioden. Timetallet hertil vil dog være væsentligt reduceret i forhold til førstegangsplejen – anslået ca. 120 mandtimer pr. gang svarende til knap 20.000 kr. d.v.s. i alt ca. 80.000 kr. for den efterfølgende vandhulspleje.

Samlet for pleje af vandhullerne vurderes til i alt ca. 165.000 kr.

Opsætning af skilte ved indfaldsveje med offentlig adgang

Da skiltene skal udformes som vejrbestandige oplysningstavler vurderes prisen pr. stk. inkl. stander, at antage mellem 2000 og 4000 kr. pr. stk. afhængig af størrelse, materiale og udformning.

14.2 Årligt budgetoverslag til gennemførelse af drifts- og plejeplanen

1. år	Pleje af halvdelen (10) af de foreslåede vandhuller	43.000,-
	Markering af pæle omkring vandhul nr. 11	800,-

I alt anslået 1. år		~	45.000,-
2. år	Pleje af resterende foreslåede vandhuller		43.000,-
	Opstilling af skilte (5 stk.) vedr. offentlighedens adgang		17.000,-
I alt anslået 2. år		~	62.000,-
4. år	Efterfølgende vedligehold af vandhuller		20.000,-
I alt anslået 4. år		~	20.000,-
7. år	Vedligehold af vandhuller	~	20.000,-
10. år	Vedligehold af vandhuller	~	20.000,-
13. år	Vedligehold af vandhuller	~	20.000,-

De samlede anslåede omkostninger til drifts- og plejeplanen for Haderslev Øvelsesplads bliver derved ~ 190.000,-

Bilag

15 Oversigt over bilag

Bilag 1:	Grundkort
Bilag 2:	Øvelseskort
Bilag 3:	Drifts- og plejekort
Bilag 4:	Bevoksningsliste for Haderslev Øvelsesplads
Bilag 5:	Retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsester- ræner i relation til naturbeskyttelseslovens §§ 3-4

Bevoksningsliste for Haderslev Øvelsesplads

Bevoksningslisten (afdelingernes særlige beskrivelse) er statusopgørelsen litra for litra 1998.

Til de enkelte kolonner gives følgende kommentarer:

Afd.	Afdelingsnummer
Lit.	Litra(delareal)
Areal	Litraareal i hektar
B %	Bevoksningsprocent. For ikke fuldt sluttede bevoksninger angiver tallet % af normal slutning.
Årgang	Året for plantning (eller etableret selvforryngelse). Er sædvanligvis beregnet ud fra alderen fra frø ved at antage en plantealder på 2 år for løvtræ og 4 (3) år for nåletræ.
Alder	Alder fra frø på plantetidspunktet.
I %	Indblandingsprocent. Den indre arealfordeling mellem træarterne i en blandingsbevoksning.
PK	Boniteten for samtlige træartsforekomster udtrykt som produktionsklasse (gennemsnitlig årlig tilvækst pr. ha. i m ³)
T	Taksationsmetode. E: enkelt-træmåling F: fuldtaksation, S: skøn, T: tælling
H	Højde i meter med 1 decimal.
D	Diameter i cm med 1 decimal.
Masse	Kubikmeterfastmasse – dels for litraen og dels pr. ha.

Bevoksningslisten er en status og indeholder derfor ikke tilvækst- og hugstoplysninger for skov samt evt. afviklingstid for de enkelte bevoksninger.

Forkortelser på kort og i bevoksningslisten:

ALØ	= Andet løvtræ
ASP	= Bævreasp
BAN	= Håndgranat/morterbane
BÆL	= Bæltespor
EG	= Eg (stilkeg/vintereg)
ENG	= Eng
FUT	= Fysisk Udd. Træning/løbebane
HUS	= Hus, gård
KLK	= Kaserne, lejr, garageområde
KRT	= Krat
MOS	= Mose
ORE	= Overdrev
SGR	= Sitkagran
RGR	= Rødgran
SLE	= Slette/kulturgræs
SØ	= Sø/vandhul
VEJ	= Bilfaste veje
ÆR	= Ær/Ahorn

Bevoksningsliste 1998

[illegible]

Bavoksningsliste 1998

[illegible]

Retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til naturbeskyttelseslovens §§ 3-4.

Store dele af forsvarets skyde- og øvelsesterræner er tidligere landbrugsarealer. Ved overgangen til militære øvelsesområder ekstensiveres landbrugsdriften enten kraftigt eller ophører helt, hvilket ofte muliggør forskellige beskyttede naturtypers opståen. Imidlertid hindrer dette ikke fortsat gennemførelse af de militære aktiviteter, som er områdernes hovedformål.

Som efter de hidtil gældende regler er naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 nemlig ikke til hinder for en fortsættelse af de beskyttede arealers hidtidige benyttelse. Dette gælder også forsvarets hidtidige benyttelse af arealer og anlæg m.v.

Såfremt forsvaret ejer, erhverver eller lejer arealer, som ikke hidtil har været anvendt til øvelsesformål, vil en overgang til øvelsesformål, der medfører ændringer i tilstanden derimod kræve tilladelse.

En væsentlig intensivering af en hidtil militær benyttelse vil ligeledes kræve tilladelse fra den pågældende amtskommune, jfr. lovens §§ 3-4 og § 65, stk. 3.

Militære aktiviteter.

I tilfælde hvor et større areal anvendes til øvelsesformål (f.eks. Oksbøl skydeterræn) vil forskellige dele af området kunne have forskellig benyttelsesintensitet. Vurderingen af om en aktivitet kræver tilladelse efter lovens §§ 3-4 bør derfor ske på grundlag af intensiteten af det pågældende "delområdes" hidtidige anvendelse. Indenfor hvert "delområde" vil den hidtidige anvendelsesgrad kunne fortsætte.

F.eks. vil "delområder", hvor kørsel og lejlighedsvis bortslidning af vegetationen samt dozing, gravning og indgreb i vandløb har fundet sted, fortsat kunne benyttes på denne måde. Dette omfatter også flytning af de enkelte aktiviteter indenfor delområdet, f.eks. flytning af spor efter bælte køretøjer. Variationer i aktiviteten, f.eks. ændringer af koncentrationen af bælte spor indenfor de mest benyttede arealer, må anses som i overensstemmelse med hidtidig benyttelse, i hvert fald inden for ret vide rammer.

Derimod vil et sammenhængende areal, der f.eks. ikke hidtil har været anvendt til kørsel med bælte køretøjer eller lejlighedsvis indgreb i vandløb, ikke uden tilladelse kunne anvendes på denne måde.

Opførelse af permanente anlæg kræver som udgangspunkt tilladelse, f.eks. bygninger, skydevolde og skydebaner. Mindre enkeltstående indretninger (f.eks. "kulisser") af træ eller tilsvarende materiale, som let kan fjernes, kan dog etableres uden tilladelse.

Foranstaltninger som bevirker, at et areal varigt glider ud af den pågældende naturtypedefinition kræver tilladelse. Dette gælder f.eks. tilplantning af heder eller dræning af vådområder.

Ikke militære aktiviteter.

For ikke militære aktiviteter på øvelsesområder gælder de samme regler som for civile aktiviteter uden for øvelsesterrænet. Dette indebærer bl.a. at anlæg af vildtagre på beskyttede naturtyper inden for øvelsesterrænet kræver tilladelse efter naturbeskyttelsesloven.

Tvivlstilfælde.

I tilfælde hvor forsvaret er i tvivl, om der kræves tilladelse til en aktivitet eller et anlæg, vil forespørgselsordningen i naturtypebekendtgørelsens § 8 kunne anvendes. Det vil sige, at forsvaret kan rette henvendelse til amtet, som inden 4 uger skal besvare forespørgslen. Der henvises i denne forbindelse til s. 24 f i vejledningen om naturbeskyttelsesloven.

Forvaltningsplaner.

I en række tilfælde vil det være hensigtsmæssigt, at der udarbejdes en forvaltningsplan for det pågældende militære øvelsesområde, f.eks. i form af en driftsplan. Herved vil man ofte kunne skabe de bedste rammer for den militære anvendelse samtidig med, at der tages hensyn til plante- og dyrelivet. Samtidig vil en forvaltningsplan være et egnet grundlag for en stillingtagen til eventuelle ønsker om dispensation fra bl.a. naturbeskyttelseslovens §§ 3-4.

